

BLATUL

BCU Cluj University Library Cluj

ANUL II. No. 10. OCTOM. 1935

B L A J U L

REVISTĂ LUNARĂ DE CULTURA

COMITETUL DE EDITURĂ: *Dr Vasile Aftenie, Aștilean Tenea, Olimpiu I. Barna, Pompeiu Bârlea, Eugen Bucur, Celestin Cherebețiu, Dr Liviu Chinezu, Nicolae Comșa, Ion Covrig, Victor Crețu, Dr Ioan Cristea, Petru Cristea, Isaia Cristian, Pavel Dan, Dr Virgil Fulicea, Simeon Gizdavu, Dr Coriolan Pop-Lupu, Dr Nicolae Lupu, Ștefan Manciușlea, Teodor Megieșan, Emil Mesaroș, Iuliu Moga, Octavian Modorcea, Ovidiu Neamțiu, Dumitru Neda, Augustin Nemeș, Ioan Oltean, Grigorie Pădureanu, Emil Pintican, Alexandru Pol, Ștefan Pop, Emil Nireșlean, Filip Pop, Dionisie Popa, Laurian Puia, Ioan Radocea, Virgil Stoica, Dr Coriolan Sucișu, Dr Ioan Sucișu, Dr Septimiu Todoran. Sigismund Toduța, Nicolae Țarină, George Velicișu, Eugen Vișa, Ioan Vultur.*

COMITETUL DE REDACȚIE: *Pavel Dan, Dr Virgil Fulicea, Dr Nicolae Lupu, Ștefan Manciușlea, Dionisie Popa*

SECRETAR DE REDACȚIE: *Nicolae Comșa*

CUPRINSUL Nr. 10

<i>P. Dan</i>	Motivul „Lenore“ în poezia populară ardelenă.
<i>Petre Bortoș</i>	Polymnia. Sufletul. Gând uitat.
<i>V. Slanciu</i>	Ora de specialitate (proză)
<i>Ionel Neamtzu</i>	Cruciulița (proză).
<i>Șt. Manciușlea</i>	Granița de vest. Școala și biserica.
<i>Giossué Carducci-Pimen-Constantinescu</i>	Comuna rustică (versuri)

Cronici. *V. Stoica.* Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II“. *Tenea Aștilean:* Radu Petre: Alte înfăptuiri în spiritul școlii active

Cărți -- Reviste. *A. Hoppe:* Lourdes în strălucirea minunilor sale trad. rev. de I. B. Iași (I. Vultur); *Damian Stănoiu:* Pensionarii, roman Buc 1935 (Nicolae Albu); *C. Antoniadă:* Trei figuri din Cinquecento (Renașterea italiană) Buc. 1935 (V. Stoica); *P. Murgeanu:* Din cartea vieții, versuri (Radu Brateș); *Henri Wagnon:* Concordats et Droit Internațional, Louvain 1935 (I. V.); *Gând Românesc* Nr 9 (N. Comșa; *Vatra* (P. D.); Soc. de mâine (n. a)

Abonamentul anual . . . . . Lei 180
Pentru instituții, autorități și străinătate . . „ 300

Redacția: str. Reg. Ferdinand, 23, Administrația: str. Avr. Iancu, 8.

B L A J U L

10 - oct. 1935

Motivul „Lenore“ în poezia populară ardeleană

Dela vestita baladă a lui Bürger s'a obișnuit ca motivul, răpirea fetei de strigoiu să se numească în folclorul universal motivul Lenore.

La noi S. Fl. Marian l-a numit călătoria mortului. Această numire nu e tocmai nepotrivită, căci ceace e pregnant, dominator în baladă, este călătoria lugubră a fetei cu strigoii, pe un cal nălucă și în miez de noapte.

Se cunosc două variante ale acestui motiv: a) logodnicul își răpește iubita și o duce la mormânt și b) fratele blestemat de mamă aduce acasă pe sora lui măritată departe, la sfatul lui. Cea dintâiu versiune e caracteristică pentru popoarele apusene și nordice, iar cea de a două aparține celor din sud-estul Europei, din Balcani, mai ales. Și în această privință, ca în multe altele, noi ne ținem de Balcanici.

Pentru a se vedea mai bine asemănările și deosebiri între versiunile române și cele ale popoarelor balcanice, dau mai întâiu cuprinsul versiunilor lor ¹⁾.

La Bulgari. O mamă are nouă fii și o fiică Vekia, pe care, la îndemnul fratelui mai mic, o mărită departe peste nouă sate și nouă păduri. O molimă groaznică seceră pe cei nouă frați și mama, punându-le lumânări pe mormânt, îl blastămă pe fratele mai mic să n'aibă loc în mormânt. Dumnezeu se îndură de ea.

Dimitri, fratele mai mic, se scoală din mormânt și merge la sora lui Vekia cu care pornesc la drum pentru a merge în vizită la părinții ei.

Variante am aflat la Bugnariu; I. Bughița; Gh. Cătană, Voichită, p. 87; A. Tiplea, Constantin, p. 15; T. Papahagi în *Graul și Folclorul Maramureșului*, Budița, p. 95. etc.

L. Șăineanu, *Basmele Românilor* p. 889.

¹⁾ Cf. A. Dozon, *Chansons pop. bulgares*, p. 319.

Pe drum, ajungând într'o pădure, o pasăre mică fluera și zicea: „unde-ai văzut și auzit ca un mort să călătorească cu un viu?“

Sora aude și îi spune fratelui să asculte ce zice pasărea. Fratele îi răspunde că pasărea minte.

Ajungând, Dimitri îi spune să meargă înainte, că el rămâne să-și adape calul.

Sora îl ascultă, și el, rămânând în urmă, intră în mormânt. Sora ajunge acasă, bate la poarta casei. Mama îi deschide cu greu. Când fata îi spune că a adus-o fratele ei, cad amândouă moarte.

La Sârbi ¹⁾. O mamă avea nouă feciori și o fată pe care o mărită, tot la îndemnul fratelui mai mic, după un ban de peste mare. Frații mor și sora e amărâtă că nu vin s'o viziteze. Cumnatele ei o chinuesc, batjocorind-o că e urâtă de frați.

Fata se roagă lui Dumnezeu, care trimite doi îngeri la mormântul fratelui mai mic, deșteptându-l îi fac din cruce cal, din lințolii vestiminte și obiecte pe care să le poată duce ca daruri la sora lui. Fratele pleacă în goană, sora lui îi iese înainte și-i reproșează că n'au vizitat-o. Fratele îi răspunde că i s'au căsătorit ceilalți opt frați, că a trebuit să clădească opt case și deaceia este atât de negru. Sora se pregătește de drum, dar fratele îi spune că e mai bine să aștepte ea vizita fraților. Fata nu-l ascultă și pleacă.

Ajungând în apropierea casei lor, băiatul o roagă să meargă înainte că el intră în biserică să-și caute inelul pe care l-a pierdut la nunta unui frate. Fratele intră în mormânt, sora îl caută și văzând mormintele numeroase din jurul bisericii, pricepe că el e mort. Fata aleargă acasă unde aude cântând un cuc. Dar nu era cuc ci mama ei. Bate în poartă. Mama îi zice din lăuntru: „dute moarte, după ce mi-ai luat opt copii, vrei acum să duci și pe bătrâna lor mamă“. Iiitza, fata stărue, mama îi deschide și când se îmbrățișează, mor.

¹⁾ Dozon op. cit. p. 321

La Greci ¹⁾). Vin peșitorii la față, care se numește Aretia, de peste nouă mări și nouă țări. Mama, la îndemnul fratelui mai mic, care se leagă că o va aduce când îi va fi dor de ea, o dă după un peșitor din Babilon. Frații mor. Mama ridică piatra de pe mormântul fratelui mai mic, zicând: „scoală, dragă Constantine, vreau pe Aritia, luași de chezaș pe Dumnezeu și de mortori pe sfinți că, întâmplându-se orice, o vei aduce“. Constantin iese din mormânt: din nor își face cal, dintr'o stea frâu, ia luna de tovarăș și pornește. Își află sora pieptănându-se la lună și o roagă să pornească îndată: „de-i nuntă, să-mi pui hainele frumoase, de-i jele, să viu cum sunt“, zise ea. În cale aud cântând: „cine a văzut pe un mort ducând o fată frumoasă“.

— Proaste păsări să cânte, proaste păsări să spună ce vor“, zice fratele.

— Mi-e frică de tine, frate, miroși a tămâie.

— Aseară am fost la Sf. Ioan și popa a ars prea multă tămâie.

— Spune-mi unde-i părul, unde-i mustața ta?

— Am zăcut de-o boală grea și-mi căzură părul și mustața.

Ajungând acasă, află ușile zăvorâte.

— Deschide, mamă, sunt Aretia.

— De ești Charos, vezi-ți de drum, că nu mai am copii și biata mea Aretia e în străinătăți.

— Deschide, mamă, sunt fiul tău, Constantin. Abia călcă băiatul pe pragul casei și își dă sufletul.

La Albanezi ²⁾). Fratele Constantin se obligă să aducă acasă pe sora lui Garentina. În Sâmbăta morților, mama, aprinzând pe mormintele fiilor câte-o lumânare și cântându-le câte un bocet, pe a lui Constantin aprinde două și îi cântă două bocete.

Li zice apoi: „O Constantine unde e cuvântul dat că-mi vei aduce pe Garentina? Cuvântul tău e sub pământ“.

¹⁾ Dozon op. cit. p. 224.

²⁾ Cf. Dozon op. cit. p. 327.

Scândura sicriului se prefăcu în cal și inelul de argint în frâu. Constantin porni la drum și află pe copiii surorii lui prinzând rândunele. Află dela ei că mama lor e la horă: „De-i jele, să pun haine negre, de-i veselie, să-mi pun haine de războiu“, zice ea. Pornesc la drum.

- Frate, văzui un semn rău, și-s umerii muceziți!
 — Din cauza fumului de armă, răspuse fratele.
 — Tu n'ai păr pe cap frate!
 — Te înșeală ochii din cauza prafului de pe drum.

Ajungând, el intră în biserică să se roage și ea se duse la mama ei, se strânsesă în brațe, până își deteră sufletul.

Să vedem acum ce ne dau variantele române, atât ca fond cât și ca închiegare artistică, căci „motivul este în primul rând poezie, vieață estetică isvorâtă din mentalitatea primitivă și ca atare, condiționată în desvoltarea ei atât de prefacerile morale, cât și de acele ale gustului poporan“²⁾ care e altul la fiecare popor.

Dela început se impune o observație — fără prea mare importanță, totuși — semnificativă pentru influența motivelor balcanice în poezia noastră populară: eroul în versiunile din Balcani se numește Constantin și acest nume l-au păstrat întotdeauna variantele românești.

Și cum vom vedea mai departe, nu numai numele e acelaș, dar chiar și imagini, crâmpee întregi sunt la fel în variantele românești și cele balcanice.

Vom analiza comparativ variantele ardelene, încercând a scoate în evidență nu numai asemănările lor cu ale altor popoare dar și calitățile artistice.

O mamă are nouă fii și o fică „diresse și răzătoare“, care se numește Bodița, Voichița, ori altfel, nu importă cum. Numele fetei și în variantele balcanice, diferă.

Despre frumusețea fetei se duse vestea și veniră peșitori din depărtări mari. Mama nu vrea s'o mărite dar fratele cel mai mic, Constantin îi spune să o dee:

²⁾ D. Caracostea, Lenore, o problemă de literatură comparată și folclor, București, 1929, p. 19.

*Că sântem noi trei feciori
 Ai Bodiții frățiori:
 Când dor de ea te-o ajunge
 Mere-om și fi-om aduce. (Papahagi, 95).*

Această promisiune o face fratele în toate varian-tele balcanice. Mama îl ascultă și-și dă fata departe între străini; o dă după un tânăr:

*La ochire luminos,
 Ce-i frate cu soarele
 Și-i prieten cu stelele
 Cu lunița e văr dulce
 Cu codru frate de cruce (Bugnariu 1.)*

Precum se vede, tânărul nu e destul ca să fie frate cu soarele și văr cu luna, dar trebuie să fie frate și cu codru.

După plecarea fetei cei trei frați mor de o molimă cumplită și mama rămâne singură.

În varianta Cătană (87) frații mor înainte de a se mărita fata și mama, care a rămas numai cu doi copii, o mărită totuși departe, îndemnată fiind de Constantin. Acest lucru e o inconsecvență căci mama după ce i-au murit copiii nu și-ar fi înstrăinat fata, mai ales când putea s'o mărite în apropiere.

Mama merge la mormântul lui Constantin și îi blastămă:

*Constantine, Constantine,
 Fire-ai blăstămat de mine
 De mine, de Dumnezeu:
 Pământu nu te primească,
 Lutu afară te izbească,
 Cioarele te ciocănească.
 De ce-ai dat pe Bodița (Papahagi, 95—96).*

Acest blestem cumplit există numai la Bulgari.

La Sârbi, Dumnezeu trimite îngerii, să-l deștepte pe frate în urma rugăciunilor surorii lui.

La Greci și la Albanezi există deasemenea numai un fel de imputare a mamei (pe mormântul) băiatului și nu blestem propriu zis.

Constantin se scoală din mormânt:

*S'oiu tu mândru sălășel,
Facete-ai un călușel,
Și tu mândră crucișoară,
Face-te-ai o tărnicioară,
Iar tu pânză de pe obraz
Facete-ai căpenegaș,
Să mă duc la soru-mea,
La sorn-mea Boghița
Să văd trăește ori ba! (Bugnariu,)*

Această prefacere a sicriului, crucei și a vestmintelor mortului în cal, frâu etc., am văzut că se află și la Albanezi. Mergând, fratele își află sora la horă cu bărbatul. La Albanezi, fratele se întâlnește mai întâi cu nepoții lui și la noi se întâlnește cu un cioban care păștea turmele surorii lui. Sora înainte de a pleca, întreabă pe frate, ce haine să îmbrace, de jele ori de veselie? — Plecând la drum, ajung într'o pădure, dau de păsări albe cari cântă:

*Țurțuluu, uliu
Duce mort pe viu.*

În varianta bulgară, păsările cântă:

*Unde s'a văzut și s'a auzit
Ca un viu să călătorească cu un mort.*

(Dozon, op. cit. p. 321)

Trec apoi prin păduri roșii și dau de păsări roșii, prin păduri negre întâlnesc păsări negre și toate le cântă acelaș refren:

*Țurțuluu, uliu
Duce mort pe viu (Cătană, 94).*

Fratele îi spune surorii că păsările albe sunt sufletele oamenilor cari au murit creștinește, cele roșii sunt ale celor cari au murit împușcați ori tăiați și cele negre sunt ale celor cari au murit necumineați, fără popă și fără lumină. Păsările, cum am văzut, se găsesc și în variantele bulgare, dar sunt numai păsări. Nu sunt nici negre nici albe și nu se spune că ar fi suflete ale morților.

Pasagiul acesta e specific, după cum se pare, Românilor, e o întercalare a unei credințe populare în baladă, credință, după care sufletele păcătoșilor ar trece după moarte în corpuri de animale ¹⁾.

În unele variante fratele și sora se opresc în pădure să se odihnească. Sora îi caută în cap și-l întreabă de ce cântă păsările?

*Nu-ți face inima rea,
Nici la ele n'asculta
Că lor li-i glasul așa
Toamna și primăvara
Când se schimbă în pomi frunza.*

Ajungând acasă fratele se desparte de soră prin diferite pretexte și intră în mormânt; iar sora, după ce intră cu greu la mama, care o crede moartă, moare împreună cu mama, uneori de bucurie, alteori când aude că fratele ei e strigoiu. În varianta Papahagi (p. 96), din trupurile celor două femei răsar plante care se îmbrățișează.

În rezumat vedem că variantele ardelenene ale motivului Lenore nu numai că prezintă analogii de fond cu cele ale popoarelor balcanice dar asemănarea merge până la a avea aceleași situații concretizate adesea în aceleași tablouri și aceleași expresii chiar.

P. Dan

---

¹⁾ L. Șaineanu, Basmeele, p. 12, 233.

Polymnia*)

Sătul de țărnel undelor străine,
La care-am ancorat de-a vremilor vârtoare,
Să cânt aleanul apelor, de nostalgii izvoditoare,
Intorsu-mi-am corabia, spre zări diamantine.
Și m'au învins din nou, amurgurile sfinte,
Cu-ale Polymniei tulburătoare săbii de cuvinte.

Și iarăși m'am întors la brazda începută.
Ogorul din străbuni, pe-obraji de gânduri mă sărută,
Cu vânturi troienite și cu flaute de stanțe,
In cari și astăzi mai răsună,
Subt bolți de smoală și cu miez de lună,
Tălăngile pierdutelor speranțe.

Aduc în inimă, subt lacăt, un mocnit suspin,
Să mi-l revărs întreg, pe-al stihului meu scoc
Și iarăși să-l adun, într'un pritoc,
Să-l soarbă toți, din cupe mari de vin.

Intors de teama morții prin străini,
Plivitu-mi-am ogrăzile, de volbură, de spini.
Și m'am apropiat smerit, ca altădată, de prisacă.
Un pom, cu mâini și gând de prisăcar,
Mi-a scuturat a sărutării cracă
Și mi-au făcut lăstunii semne din cuibar.

Albinele m'au sorcovit, cu sorcove de ceară
Și mi-au roit izvoare blonde, în a sufletului seară,
Iar cerurile mi-au întins, subt pașii convertiți,
Livezile, cu visurile mele detronate, de areoliți,
Cu nimfe argintii, cu stele mici de rouă,
Ce râd prin ierburi și în mine plâng, de parcă plouă.

*) Din volumul sub tipar: Potire de mătrăgună.

Iar Faunii câmpiilor de chihlimbar,
Aprinseră, subt soare, iasca miriștilor, fără de amnar.
Și se pitiră gușterii de arșiță, prin curpeni cu
[parfum de mure.
Izvoarele din suflete și din dumbrăvi, porniră să murmure.
Ci singur Pan, se plimbă prin pădure răsvrătit,
Cu naiul său, din care nu mi-a mai slomnit.

Și-am început din nou, subt flamuri de cais,
Din amfore de cer, din amfore de vis,
Să beau însetoșat, vrăjit de alăută,
Otrăvuri de cucută.

Sufletul

M'a născocit al cerului destin,
Să rătăcesc, pe drumurile vecinicii,
Insufletind meschinăria gliei,
Prin care mi-a fost dat să trec, adeseori, ca un străin.

Am sângerat prea mult pentr'o fărâcă de nimic
Și prea puțin mi-a dăruit, al bucuriei spic.

În marea trecere, subt vecii constelați,
Cu sori și sateliți, de frânghiile zodiilor atârnați,
Am fost și rob, am fost argat,
Am fost stăpân și poate, împărat.

Și port cu mine lacătul imens de fier,
Ce îl încui, de câte ori subt cer,
Cobor în lutul omenesc, mânat de vânt
Și îl descui, de câte ori, prin moarte mă avânt,
Spre altă vieță și spre alt mormânt.

Petre Bortoș

Ora de specialitate

Cine nu cunoaște pe locotenentul Frunză Machedon din cavalerie?

Înalt, suplu, picioare de cavalerist. Față smeadă. Frunte teșită sub care lucesc energic doi butoni căprui. Nas pornit spre galop. Bărbie în salt peste barieră.

Văzându-l îmbrăcat impecabil, cu cismele soare, rozetele lună, vorba dânsului, pășind în ritmul marșului cavalin, nu-ți poți opri întrebarea: la ce ține domnul locotenent mai mult?

La vieață?

Nu. Dl locotenent e pregătit pentru război. În așteptarea lui se mulțumește însă, cu manevrele mondene de zi și de noapte.

La grad?

De loc. E obișnuit, prea obișnuit cu el.

Domnul locotenent ține la timp.

La vedere s'ar părea că... dimpotrivă.

Mai întâi, nu poartă ceas — lipsa măsurătorului nu implică desconsiderarea obiectului de măsurat? — mai apoi, la cafenea, pe corso, de vorbă cu mulțimea de cunoștiințe, dl locotenent e nelipsit.

Dar, cu toate semnele potrivnice așa este: să nu te vadă că pierzi timpul.

Zi plăcută de primăvară. În sala de transmisiuni praful, cernit prin sita firelor de cablu, joacă ritmic în drumul razelor șovăitoare. Porumbei ștafetă, spânzurați pe sârmă, privesc cu invidie la tovarășele lor telefoane și telegrafe adăpostite în cutii. Atârnat de tavan, un avion miniatură pare pornit în recunoaștere. Proiectoarele aruncă din colțuri priviri zăpăcite.

Înșirat pe bănci, escadronul, ghiveci etnic servit pe cârpătoare de brad, așteaptă de mult, cu nerăbdare.

Escadroon... epț!

Și în pasul obișnuit profesorul, domnul locotenent Frunză Machedon, își face intrarea.

Incepe lecția de specialitate. Subiectul: curentul electric. Lecție de sinteză.

— Soldatul Ionescu N. Dumitru!

... Zent! Și din mulțime se ridică un oltean bronzat, cu ochi de viezure și cu capela săltată pe ceafă.

Ian să-mi spui tu ce este acela curent electric?

Trăiți don locotinent, corent este acela de trage.

Cum trage, mă leat!

Trage așa ca un fel de vânt de-ți țiuie urechile, îți vâjâie capul, te cuprind ametelele și se învârte pământul cu tine.

Lip! Lap! Lop!

Și pe fața lui Ionescu N. Dumitru se aștern trei palme sdravene, care fac să-i țiuie urechile, să-i vâjâie capul și să-l cuprindă ametelele. Și învârtindu-se pământul cu el, iată-l zâmbește cu ochii pierduți în depărtari. Iși vede satul așezat pe malul Oltului, cu livezi de pruni în floare și pe Ileana lui așteptându-l în porțiță.

Di locotenent aprinde tacticos o țigară. Sloboade câteva fumuri, apoi privește încruntat împrejur. Escadronul e ochi și urechi.

Să-l lămurească soldatul Boare!

Soldatul Boare Ion, firav, cu pielea lucie întinsă pe obraji cu pomeți proeminenți, privește năuc apoi îngână cu sfială.

Trăiți don locotinent, nu știu.

Cum nu știi, mă?

Trăiți don locotinent sânt greu de cap.

Profesorul îl privește compătimitor, apoi îl mustră cu blândețe ostășească:

Bine mă, tu nu te vezi!? Urât cum ești n'o să găsești o femeie care să te țină; să cari în spate o sută de kilograme nu poți, ca să te faci un hamal în port; de învățat nu înveți; cum dracu vrei să trăiești în lumea asta?

Soldatului Boare îi dau lacrimile. Se gândește că, ce are domnul locotenent cu el de ține neapărat să-l dea în grija unei femei ori să-l facă hamal în port. În fața lui stă deschisă gura minei de pe Valea Jiului, care i-a stors anii tinereții și care, ca și zgriptoroaica din poveste așteaptă și cea din urmă bucatură.

Tăcere fără suflu. Profesorul cu mâna stângă în buzunarul pantalonului, cu dreapta manevrând țigara, meditează.

Deodată, sgomot în șosea. Comenzi scurte, garnisite cu înjurături improvizate. Sunet de cisme și pînți în alergare. Țâncănit de călcâie. O pornire în marș cadențat și încetul pe încetul liniștea se face iar stăpână.

Escadronul vecin plecase. E ora de instrucție. În sală lumea răsuflă ușurată. Ici-colo mișcări de neastâmpăr.

Di locotenent ridică privirea. La ce se va fi gândit? Poate la metodele pedagogice, căci iată pune o întrebare în general.

Care știe să-mi spună, cum se produce curentul electric?

Isac Șur, cioc de papagal lipit pe un burduf pistruiat de muște, sare semitic și spune cu glas tare:

Să trăiți domnule locotenent! Curentul electric se produce prin învârteală.

Te-ai învârtit, jidane! Plotonier însamnă-l cu o zi de carceră!

Șur aruncă o privire fugară pe tabloul atârnat de perete. Dinamul desenat ia în imaginația lui forme reale. Il vede învârtindu-se mereu, mereu, apoi își lasă capul, în atitudinea patriarhală a șafului lui Azazel.

Escadroon... epț!

Și în pasul obișnuit profesorul, domnul locotenent Frunză Machedon, părăsește sala satisfăcut, că nici astăzi nu și-a pierdut timpul.

V. Stanciu

Cruciulița *)

S'a trezit din somn strângând în mână cruciulița dela gât. Tovarășe nedespărțită, atârnată deasupra inimii, ca o limbă de ceasornic. O purta pretutindeni ca pe un talisman prețios; acest talisman devenea uneori busolă de orientare. Această busolă i-a indicat adeseori drumul fără raționamente și precepte. N'a recurs niciodată în aceste momente supreme la ajutorul intelectului.

De câteori atingea obiectul purtat la gât simția o voluptate. Credința copilăriei reînvia în ea prin acest contact, care o așeza în fața necuprinsului. In asemenea clipe se simția mică în fața universului.

Se înroșise. Privirile ei reflectau culoarea extazului. Se îmbracă repede pentru a nu lăsa să-i năvălească în creier gânduri profane. Acestea însă, se strecurau pe nesimțite, amestecându-se confuz cu reflexiile sale metafizice. De ce o liniște atât de conștientă de zădărnicia tuturor lucrurilor, peste simțurile ei încă nepotolite? De unde această simțire care rezistă lucrurilor din afară și se ridică deasupra corpului, privind la el ca la un obiect străin?

O flacără se aprinse în ea. Era convinsă că autorul acestei minuni e identic cu creatorul lumii. Inzadar dădeau năvală silogismele pentru a răsturna cuccerirea ei; nu izbutea decât să-i întărească și mai mult credința.

In ziua aceea își petrecu timpul la universitate într'o exaltare continuă. Colegele ei o ocoliră și deastădată, ca întotdeauna; nu se simțiau în siguranță în apropierea ei. Avea un fel ciudat de a vorbi care le punea pe gânduri. Ea nu se sinchisea de ele, ci mergea înainte răscolită de meditațiile ce o frământau.

---

*) Din volumul „Oameni” ce va apare în *Publicațiile Grupării „Thesis”*.

În timpul cursului, acelaș student care apăruse alaltăeri, o privea pe ascuns. Privirile sale ardeau mistuitor. Această flacăra, produsă din acelaș combustibil ca și al ei, o obseda. Ce găsea ea în ființa acestui bărbat, pe care îl disprețuia? Sau ce găsea el în ea, care după spusele colegelor era o fire de misantrop, care nu credea în nimic, nici măcar în femei? Era ceva în făptura lui care o atrăgea și nu putea rezista ispitei de a tălmăci această enigmă. S'au cunoscut datorită unui incident banal, foarte frecuent în lumea studentească. El i-a cerut însemnările dela curs. Prin intermediul unei discuții filosofice în care unul dăruia tot ceea ce a construit celălalt, s'au împrietenit. Drumul spre casă l-au făcut împreună și ea izbuti să arunce o privire în caracterul lui, din care țâșnea ca dintr'o fântână săritoare, scepticismul. Ea încercase să-l atragă spre unitate; el aluneca în diversitate. Era nestatornic în judecăți și păreri. Ea îl intimidase puțin prin strălucitorile calități ale minții; el îi inspira teamă prin desorganizarea ființei sale, expuse pericolului continuu al negației.

— Lumea aceasta n'are suport rațional, zicea el.

— Lumea aceasta e o taină a cărei cheie de deslegare se află în inima noastră, susținea ea.

Când sosi acasă dela Universitate, își așază servieta pe masă și rămase tăcută în camera ei. Nu se mai duse la cantină. Era veselă și se bucura de lumina soarelui cu altă bucurie decât cea de până acum. Ce însemna acest mister? De unde acest freamăt care te face să uiți toate? Să aibă oare mai mare preț pământul decât cerul? Sau e o luptă veșnică între aceste două elemente, în care când unul, când celălalt învinge?

Se privi în oglindă. Luciul sticlei îi reflecta cu fidelitate imaginea. Privirea îi strălucia tot atât de viu, ca în clipele când fremăta în ea extazul mistic. Deveni sceptică. La ce bun să se îmbrace și să plece după masă la întâlnire, când toate lucrurile sunt relative? Un semn de întrebare i se înfipse în creier, ca o buruiană vrăjitoarească.

Iși duse mâna la gât pentru a-și descheya rochia.
O tresărire îi opri brusc mișcările: atinse cruciulița.
Fără a aștepta ca gândurile să-i lămurească acest mi-
racol și bucurându-se că a prins acest colac de salvare
pe care îl purta la gât și-i ajuta totdeauna să găsească
direcția, își făcu bagajele și plecă acasă înaintea sesi-
unii de examene.

Ionel Neamtzu

Gând uitat *)

În noaptea asta, ca de ametist,
Un gând uitat, m'a întrebat de tine.
Și visul meu firav, cu zări senine,
S'a preschimbat în vers cu zâmbet trist.

Ci modelându-ți ochii de verbine,
În cremene, cu mână de artist,
Am vrut să vindec versul pesimist,
De gândul ce mă poartă prin ruine.

Dar sufletul deși mi-l înfiori,
Cu amintirea ce mi-o dete luna,
Demult, tu nu mai luneci printre flori.

De-atunci, neconținut, îmi tulburi struna...
Și'n primăvara-mi fără de cocori,
S'a strecurat, în cântec mătrăguna.

Petre Bortos

---

*) Din volumul: Potire de mătrăună.

Granița de vest

b) Școala și biserica

Statul unguresc după 1867, a pus în serviciul maghiarizării între alte organe, și școala și biserica ¹⁾. Prin faptul că limba ungurească era decretată în toate oficiile publice ca limbă de stat, tuturor funcționarilor indiferent de naționalitate li-se cerea temeinica ei cunoaștere, cei mai mulți dintre Români neputând pătrunde în serviciul statului, decât cu prețul lepădării de limba strămoșilor. Pentru a face să pătrundă limba ungurească până în adâncul satelor, la 1879 s'a votat legea care o impunea în mod obligator tuturor școalelor primare din țară. La 1891 s'au introdus prin lege așanumitele „grădini de copii“, unde erau adunați copiii dela 5 ani în sus, și ținuți peste zi în mod gratuit ²⁾. Conducerea acestor instituțiuni era încredințată ungarilor, iar cei cari dovedeau mai multă hărnicie în propagarea limbii statului, erau decorați și înaintați în grad. Statul a căutat să înființeze astfel de grădini de copii în toate satele câmpiei, unde reușita desnaționalizării prin acest sistem putea da bune rezultate.

Apponyi, ministrul cultelor în primăvara anului 1907, a alcătuit un nou proiect de lege în legătură cu organizarea școalelor primare confesionale și comunale din Ungaria, al cărui scop ascuns era maghiarizarea acestor cât mai grabnic.

Intențiile noului proiect se vădese în art. 19 unde se spune „In școalele elementare cu limbă de propunere nemaghiară, ori se împărtășesc de ajutorul statului ori nu, limba maghiară are să fie propusă în toate clasele cursurilor de toate zilele, după planul de învățământ stabilit de Ministerul de culte și de instrucție publică și în orele de el determinate, în așa măsură ca copilul de limbă nemaghiară să-și poată exprima ungurește și la înțeles cugetele corespunzătoare scopului de viață pe care-l urmărește ³⁾).

¹⁾ A föld és népei. Budapest. 1881. vol. III. pag. 421.

Barcsai I. A. magyarosodás és az iskola. Urania. 1910. Nr. 1.

²⁾ I. Rusu Șirleanu. op cit. pg. 173.

³⁾ Unirea. an 1907 Nr. 92—93.

Legiuitorul prevăzând o puternică opoziție ce se va face aplicării legii de către toți Români ardeleni, și în deosebi din partea învățătorilor, în par. 24, dispune următoarele: „Ministrul de culte și instrucție publică poate ordona procedură disciplinară în contra învățătorului aplicat la școala poporală elementară de orice caracter, fără considerare la faptul că primește ori nu ajutor dela stat, în următoarele cazuri: a) când învățătorul e neglijent în ce privește învățarea limbei maghiare, b) când folosește în școală manuale de învățământ oprite de guvern cari nu sunt aprobate din partea ministrului, c) când ia direcție contrară statului“ ¹⁾.

Acest articol lasă la dispoziția organelor de control soarta învățătorului român, deoarece pe temeiul lui era de ajuns un denunț, ori simplul pretext că nu e destul de harnic în propagarea limbei și ideii de stat ungiuresc, ca ministerul să și înceapă proces disciplinar contra lui. Dar barbaria proiectului de lege merge mai departe, în par. 26, se spune „Școala a cărui învățător a fost amovat din post pe baza punctului a, b, c, din par. 24, ministrul de culte și instrucție publică poate să o închidă și să inițieze în loc școală de ștat“ ²⁾.

Proiectul de lege prezentat parlamentului în această redactare căuta să răpească dreptul naționalităților din Ungaria de a se instrui în limba lor, drept acordat prin legile dela 1868, scopul lui fiind — după chiar declarația autorului — „contopirea națională“. Contra lui au protestat Mitropolia gr. cat. a Blajului și cea gr. ort. a Sibiului prin reprezentanții ei autorizați, arătând nedreptatea și intențiile lui ascunse, prin înfăptuirea cărora se știrbeau adânc drepturile confesionale ale acestor două biserici. Reprezentanții Românilor — clerici și laici — au convocat alte adunări de protest, iar presa ardeleană n'a încetat a arăta consecințele dezastruoase ale viitoarei politici școlare ungiurești, pentru naționalitățile țării. Alături de glasul de protest al Românilor s'a ridicat și cel al Sașilor și Sârbilor, dar totul a fost zadarnic, proiectul de lege a trecut prin parlamentul din Pesta, fiind votat cu unanimitate de către reprezentanții șovinismului ungiuresc.

¹⁾ Unirea an 1907 Nr. 92 - 93.

²⁾ Unirea an 1907 Nr. 92 - 93.

Legea lua dreptul confesiunii de a putea aproba manualele de clasele primare, și prevedea că pentru limba maghiară, aritmetică, istorie, geografie și drept constituțional, vor putea fi folosite numai cele aprobate de minister.

Pentru a nimici mai ușor existența școlilor confesionale ridicate și susținute cu banul muncit din greu al țăranului, legea prevedea că ele vor putea funcționa numai în acele comune, unde școlile de stat nu vor fi destul de încăpătoare pentru toți elevii.

Presa șovinistă în deosebi cea evreiască a primit noua lege școlară cu urale de bucurie, cerând Românilor nu numai cunoașterea limbii ungurești ci și „sentimentul maghiar“ (magyar nemzeti érzés).

Efectul acestei politici școlare pentru neamul nostru a fost dezastruos, mai ales în județele dela apusul țării unde limba maghiară an de an pătrundea tot mai adânc în masa românismului.

Politica de maghiarizare s'a folosit pentru realizarea planurilor ei și de biserică, — o armă tot așa de puternică, — cu ajutorul căreia a putut câștiga și contopi în masa ungurească o bună parte din elementul românesc din județele: Satu-Mare, Ugocia, Hajdu, Szabolcs și Bihor. Populația românească din aceste județe prin trecerea ei sub jurisdicția episcopatului rutean de Munkács, la 1634 s'a desfăcut cu totul sub raport bisericesc și politic de către masa românească din Ardeal ¹⁾. Rămași izolați, lupta începută pentru dosnaționalizarea lor s'a putut da cu mai mulți sorți de izbândă, noul episcopat rutean le trimetea în sate numai preoți unguri crescuți în seminariile din Ungvár și Munkács, cari ajutați din partea statului și încurajați de către autoritatea bisericească au putut rupe pe încetul orice legături sufletești dintre cei încredințați grijei lor, și restul românismului.

Limba ungurească a pătruns ușor între Români din aceste județe fiindcă satele lor erau, sau amestecate sau încercuite cu localități târguri ori orașe ungurești, așa încât neputându-și folosi limba în raporturile zilnice cu vecinii,

---

¹⁾ Dr. Radu I. Istoria diecezei gr. cat. a Orăzii-Marî. Oradea 1930. pg. 10.

prin forța împrejurărilor s'au văzut nevoiți să învețe pe cea a acestora.

În biserici unde se săvârșiau odinioară toate serviciile de cult în limba noastră, a pătruns tot mai mult cea ungu-rească, cărțile rituale românești pe încetul au fost traduse în ungurește și introduse oficial, sub pretextul că Românii nu ș'ar mai cunoaște limba.

Șovinismul unguresc mascându-și intențiile pe motivul că voește să grupeze laolaltă sub o singură autoritate bise-ricască pe toți Ungurii gr. catolici, prin anul 1863 începe o mișcare în județele amintite mai sus, cu scopul să obțină dela Scaunul roman înființarea unei episcopii gr. catolice maghiare cu limba liturgică ungurescă ¹⁾. Statul încurajând în taină aceste mișcări, ele iau o desvoltare din ce în ce mai mare, încât la 1881 cererile Ungurilor gr. catolici sunt înaintate Impăratului sub forma unui memoriu, prin care solicită înființarea unei episcopii pe seama lor ²⁾. Rezultatul a fost că la 1883 s'a întemeiat în localitatea Hajdu-Dorog un vica-riat gr. catolic unguresc ³⁾.

Baronul Bánffi la 1896, caută să asocieze pe cât mai mulți Unguri la această mișcare. În vara acestui an o dele-gație din Hajdu-Dorog s'a prezentat în audiență la Primul ministru, apoi la Ministrul Instrucțiunii și la Președintele Camerei, înmânându-le un memoriu prin care arată că în Ungaria se află peste 200.000 Unguri gr. catolici, cari sub raportul conducerii bisericești stau sub jurisdicția episcopilor români și ruteni. Delegația cere ca pentru acești Unguri să se întemeeze o nouă episcopie traducându-se cărțile rituale în limba ungurescă, pe cheltuiala statului ⁴⁾. La 1890 s'a constituit în Budapesta așa numita „Comisiune regnicolară a Maghiarilor catolici de rit grecesc“ sub președenția magna-tului Szabó Ienő ⁵⁾. Scopul asociației era să introducă și să păstreze în toate actele cultului divin limba ungurescă sco-țându-o din starea tolerată de până atunci, după cum o pre-tinde numărul și interesele Ungurilor gr. catolici, făcând de-

¹⁾ Dosarul episcopiei gr. cat. de Hajdu-Dorog. Arhiva metropolita-nă Blaj.

²⁾ Idem.

³⁾ Idem.

⁴⁾ Idem.

⁵⁾ Idem.

mersurile necesare în acest sens la curtea împărătească și la Scaunul roman, cari trebuiau să le asculte dorințele ¹⁾).

Szabó Ienő cu acest prilej publică un apel și o broșură, în care caută să arate că acești Unguri au fost trecuți până acuma printre credincioșii diferitelor dieceze sub numirea de „rutean ori valach“, de aceea pentru a-i aduce din nou în mijlocul magharimei e neapărată nevoie să li-se creeze o dieceză proprie, cu limba liturgică ungurească. Autorul înșiră o serie de sate pe cari le dă drept ungurești și rutene, încercând să motiveze astfel legitimitatea pretențiilor asociației. Intre centrele arătate ca fiind locuite totdeauna de populație ungurească autorul înșiră următoarele rămase azi în Ungaria: Bököny, Hajdu-Böszörmény, Hajdu-Dorog, Uj-Fehértó, Kállo-Szejmén, Biri, Nagy-Kállo, Nagy-Leta, Hozsupáli, Bagamér, Éradony, Szt. György-Ábrány, Vetés și Kakad, apoi o serie de alte sate din șesul Bihorului de pe teritoriul românesc, resfirate până la granița fostului comitat Hajdu ²⁾).

O scurtă comparație între afirmațiile președintelui comisiunii regnicolare și datele Șematismelor de Munkács și Oradea-Mare, ne va arăta că acești așa-numiți Unguri gr. catolici, nu sunt altceva decât Români și Ruteni magharizați:

Nr. curent	Localitatea	Gr. catolici la 1896	Limba liturgică la 1896	Limba liturgică la 1822
1	Ronaszék	696	hungarica	ruthenica, valachica
2	Bököny	2453	„	hungarica, ruthenica, valachica
3	Hajdu-Dorog	8205	„	„
4	Uj-Fehértó	2253	„	„
5	Kállo-Szejmén	1121	„	valachica, ruthenica
6	Biri	755	„	„
7	Nagy-Kállo	955	hungarica, ruthenica	hungarica, ruthenica, valachica
8	Napkor	786	hungarica	ruthenica, valachica, hungarica
9	Geise	1142	hungarica, ruthenica	hungarica, ruthenica, valachica
10	Sátmar	702	„	ruthenica, valachica, hungarica
11	Szárzaberek	918	„	valachica, ruthenica, „
12	Makó	2274	„ valachica, ruthen.	„ hungarica, ruthenica
13	Ér-Selénd	752	ruthenica, valachica	„ ruthenica, hungarica
14	Kakad	207	ruthenica	„
15	Nyir-Ácsad	1869	„	„
16	Porcsalma	482	„ valachica	valachica

¹⁾ Szabó I: Görög szertartásu katolikus magyarok országos bizottságának programja és szervezete.

²⁾ Szabó I. op cit.

Ideia înființării episcopiei gr. catolice maghiare, a fost călduros îmbrățișată de către toate guvernele statului, cari doreau realizarea Ungariei unitare. Ministrul de culte Zichy la 1912, cu ocazia desbaterilor bugetului a declarat în cameră, că guvernul are cea mai ardentă preocupare să înfăptuiască cât mai grabnic această episcopie. Ea avea să fie pusă în coastele românismului cu vădite tendințe de desnaționaliizare ¹⁾.

După terminarea „lucrărilor pregătitoare pentru înființarea unei episcopii gr. cat. maghiare“, Primul ministru al țării a convocat în luna Februarie din acest an pe toți arhiepiscopii gr. catolici la o consfătuire în această cauză, la care a luat parte și Msgr. Rossi girantul nunțiatului apostolice din Viena. Acesta prezintă membrilor conferinței o telegramă primită dela secretarul de stat al Sf. Sale Pontificelui Piu X, prin care este încredințat să termine chestiunea episcopiei gr. cat. maghiare ²⁾.

Episcopatul român gr. catolic, reprezentat prin Dr. I. Radu și Dr. V. Hossu, a protestat contra acestui procedeu, nunțiul însă le-a comunicat după ridicarea ședinței că orice agitație și opoziție din partea Românilor e de prisos, deoarece P. S. Pontificele a și aprobat planul înființării noii episcopii maghiare ³⁾.

Episcopii la rândul lor comunică situația Metropolitului Blajului, cerându-i de urgență convocarea unei conferințe a reprezentanților întregii Provincii metropolitane de Alba-Iulia și Făgăraș, mai ales că li-s'a dat termen de 8 zile, în care să se declare definitiv în chestiunea acestei episcopii, fiind puși astfel în fața unui fapt împlinit. Conferința s'a ținut la Blaj în 17 Februarie 1912, unde s'a discutat amănunțit întreaga problemă a noii episcopii, apoi, s'a alcătuit un memoriu documentat și s'a înaintat Scaunului apostolic, arătându-se marea nedreptate ce se face bisericii gr. catolice române, prin faptul că i-se răpesc atâția credincioși, cari vor rămânea pentru totdeauna pierduți în masa ungurească ⁴⁾.

¹⁾ Unirea No. 6 an 1902.

²⁾ Dosarul episcopiei gr. cat. maghiare de Hajdu-Dorog. Archiva metropolitană Blaj.

³⁾ Idem.

⁴⁾ Unirea Nr. 18 an 1912.

Toată presa românească din Transilvania a demascat intențiile ascunse ale Ungurilor, cerând conducătorilor români să i-a cele mai extreme măsuri pentru a preîntâmpina înfăptuirea acestui plan diabolic ¹⁾. Un „Cuvânt de chemare“ semnat în Budapesta la 23 Aprilie 1912, de către cei mai marcați membrii laici ai bisericii gr. catolice române arată: „Imprejurările în cari se țintește la înființarea bisericii gr. cat. maghiare și modul în deobște cunoscut cum se plănuiește înființarea acestei biserici, trebuie să umple de o adâncă îngrijorare inimele tuturor credincioșilor buni și adevărați ai bisericii gr. cat. române“. Semnatarii manifestului convoacă o conferință generală la Alba-Iulia pe ziua de 29 Maiu 1912 încheindu-și apelul: „Veniți cu toții fii adevărați ai bisericii noastre, ca în aceste zile de grea încercare să putem arăta nedumeririle și manifesta cu glas puternic voința noastră“.

Adunarea de protest s'a ținut — cu toate piedecile puse de către autoritățile ungurești — participând peste 20.000 Români cari au protestat contra silnicei guvernului ²⁾. Memoriul pregătit cu acest prilej împreună cu rezoluțiile congresului au fost prezentate Metropolitului Blajului, V. Mihaly, ca să le înainteze Scaunului roman.

Ungurii însă lucrează demult în taină la înființare episcopiei gr. cat. maghiare, așa că toate memoriile, adresele, intervențiile și adunările de protest ale Românilor au rămas zadarnice. Presa ungurească la rândul ei ataca vehement pe capii bisericii române, învinuindu-i de agitație și amenițând pe Români că în curând guvernul va termina un alt proiect cel al înființării „bisericii gr. ortodoxe maghiare“ pentru a putea aduna în manunchiu pe toți Ungurii risipiți printre celelalte naționalități ³⁾.

Regele prin rezoluția, cu data din Viena, dela 6 Maiu 1912, a înființat episcopia gr. catolică maghiară de Hajdu-Dorog, iar ministrul de culte prin adresa din 11 Iunie cu Nr. 2972, aduce acest fapt la cunoștința Metropolitului Blajului. Organul oficios al Vaticanului „Acta Apostolicae sedis“ cu data de 1 Iulie 1912 publică Bulla „Cristifideles graeci“

¹⁾ Unirea Nr. 48 an 1912.

²⁾ Unirea Nr. 52 an 1912.

³⁾ Unirea Nr. 19 an 1912. Unirea Nr. 25 an 1912.

după a cărei apariție Ministerul de culte înaintează o adresă Mitropolitului Blajului, prin care îi aduce la cunoștință că termenul de executare a dispozițiilor bullei este de 6 luni dela apariția ei ¹⁾.

Bulla „Cristifideles graeci“ prin care i-a ființat noua episcopie desmembrează o serie de sate românești dela apusul țării trecându-le sub jurisdicția bisericească a Hajdu-Dorogului. Noul episcop Șt. Miklosy ales „pentru merite patriotice“, instalat la 1 Oct. 1912 în Hajdu-Dorog s'a bucurat de cele mai călduroase felicitări din partea tuturor Ungurilor — indiferent de confesiune — și abia după săvârșirea acestui act guvernele și presa și-au arătat arama pe față ²⁾. „Noaua episcopie va fi o puternică citadelă pentru apărarea națională. Va fi un punct de mănecare în recucerirea pe seama statului unguresc a Ungurilor“. Noua episcopie „este o cauză națională și nu confesională. Tocmai în interesul limbei maghiare și a maghiarismului, după o luptă îndelungată se înființează episcopia maghiară gr. cat. dela Hajdu-Dorog. Ca să se poată înființa, guvernul maghiar considerând scopul de mare importanță al rasei limbii și națiunii maghiare, a luat asupra sa dotarea Episcopului și clericilor de Hajdu-Dorog“ ³⁾.

Guvernul unguresc în sesiunea parlamentară din toamna anului 1913, era pregătit să depună pe birourile Camerei un proiect de lege care prevedea înființarea unei „episcopii gr. ortodoxă maghiară“. Proiectul a fost alcătuit în secret deodată cu cel al episcopiei de Hajdu-Dorog, guvernele din motive politice însă au căutat să le execute pe rând, ca să nu dea naștere la prea mari ajițații în mijlocul naționalităților statului ⁴⁾.

Noaua episcopie avea să fie alcătuită din parohiile sârbești și grecești (locuite odinioară în majoritate de către Macedo-români) apoi din parohiile gr. orientale cu caracter maghiar, precum și din parohiile românești și sârbești cari prin majoritatea voturilor credincioșilor ce se vor declara de Unguri, vor cere să fie încorporați acestei episcopii.

¹⁾ Cultura Creștină an II Nr. 13.

²⁾ Felvidéki-Ujság Nr. 119 an, 1913.

³⁾ Egyházi-közlöny. Nr. 18 an. 1913.

⁴⁾ Unirea Nr. 61 an. 1913.

Bulla „Cristifideles graeci“ declară expres ca limbă liturgică în toate parohiile episcopiei de Hajdu-Dorog pe cea vetero-greacă, admițând totuși ca limbă auxiliară de pastorație și predicarea cuvântului lui Dumnezeu, pe cea ungurească. Acesta a fost un prim punct câștigat de Unguri, deoarece conducătorii noii dieceze au declarat sus și tare, că nu vor dezarma până când nu le va reuși să introducă numai limba ungurească la toate actele cultului divin.

În adevăr peste prevederile dispozițiilor papale la 1913 noul episcop dă pentru toată dieceza lui circulare numai în limba ungurească, numește protopopi cari nu cunoșteau de cât aceasta limbă, iar primul îndreptar liturgic al diecezei de Hajdu-Dorog „lucrat și editat la porunca și cu aprobarea episcopului Ștefan Miklosy“ este tipărit numai în ungurește ¹⁾.

După acest scurt istoric al episcopiei de Hajdu-Dorog, să vedem întru cât au fost întemeiate pretențiile Ungurilor de a desmembra atâtea parohii românești și a le trece pentru totdeauna în lotul unguresc. Toate argumentele invocate de Unguri pentru a dovedi existența așa numiților credincioși gr. catolici maghiari, n'au nici o bază de adevăr istoric, fiindcă e lucru cunoscut că astfel de credincioși n'au existat niciodată în Ungaria, de câte ori sunt pomeniți în șematisme (anuale bisericești) ori în publicațiile statistice sau alte acte cu caracter public, totdeauna avem de-a face cu Români Ruteni sau Sârbi maghiarizați ²⁾.

Bulele papale ca și actele publice ale Sf. Scaun roman trimise clerului din Ungaria până la 1910, nu fac niciodată mențiune despre faptul că pe teritoriul acestui stat s'ar afla Unguri de lege sau credință grecească, cari ar trebui convertiți la catolicism. Neexistența lor o dovedește și diploma împăratului Leopold I dela 1 Martie 1701, apoi bula papei Inocențiu XXII dela 1721, și-a papei Pius IX din 1853 ³⁾.

¹⁾ Cultura Creștină an. 1914 pg. 33.

²⁾ Dosarul episcopiei gr. cat. de Hajdu-Dorog Archiva Metropolitană Blaj. Láng L. Magyarország népmozgalma 1880–1885 Budapest 1888. pg. 27. „Hazánk egyik része Erdélyre vonatkozólag, a nemzetségi viszonyok igen szoros összefüggésben, állanak a felekezetekkel. Ott ugyanis a romai katolikusok, helvétek és unitáriusok főleg magyarok, az agostai k főleg németek, a két görög felekezet hirei főleg oláhok“.

³⁾ Dosarul episcopiei gr. cat. de Hajdu-Dorog. Archiva metropolitană Blaj. Memoriul adunării dela Alba-Iulia.

N'au existat niciodată nici Unguri ortodocși, cum rezultă din modul de recunoaștere oficială a bisericii ortodocse din Ungaria și Ardeal, făcută prin lege la 1868, unde sunt trecute numai două biserici cu acest titlu: „biserica ortodocsă română și biserica ortodocsă sârbească“, fără să se pomenească ceva despre cea ungurească, lucru neadmisibil în cazul când ea ar fi existat și ar fi avut organizația credincioșii și păstorii ei spirituali.

Cu ajutorul arhivelor orășenești, și mai ales cu datele șematismelor episcopatului rutean de Munkács se poate urmări în o mare măsură, cum a decurs procesul de desnaționalizare în județele din stânga Tisei: Hajdu, Szabolcs, Satu Mare și Bihor, și cum s'a ajuns la existența așa de numeroasă a Ungurilor gr. catolici (Fig. 4).

Orașul Hajdu-Dorog avea până la 1816 două parohii, una ruteană cu 4031 suflete și alta românească cu 2014 credincioși. Episcopul de Agria Gr. Barkoczyi, cu ocazia vizi-tației canonice făcute în Hajdu-Dorog la 1748, semnalează faptul că aici erau doi preoți: pentru Ruteni Ruteni Andrei și pentru Români Ollany Constantin ¹⁾. Ordinul Mariei The-resia din 5 Maiu 1765 referitor la conscrierea parochiilor și preoților gr. catolici din Ungaria, a produs și în Hajdu-Dorog o serie de nemulțumiri între populația română și ruteană. Faptul a îndemnat pe împărăteasă să trimită o comisiune de anchetă la fața locului în anul 1767, care să cerceteze și aplaneze neînțelegerile. Comisiunea după ascultarea părților a hotărât următoarele: „Judex in oppido Dorog ex solitis Ruthenis, primarius autem senator ex Valachis semper eligatur“ ²⁾.

Scrisoarea lui Iosif II adresată la 26 Aprile 1784 Cance-larului curții ungare și ardelene, vorbind despre limba ma-ghiară, spune că ea se folosește numai în o mică măsură în Ungaria și provinciile ei, partea mai mare a locuitorilor folo-sind „limba iliră cu dialectele ei precum și limba valachă“ ³⁾.

¹⁾ Dr. Böhm I. A liturgikus nyelvekről. Eger 1897 pg. 132.

²⁾ Idem pg. 135.

³⁾ Böhm S. o.p. cit. pg. 86 -87 lászi O. A nemzeti államok kiálaku-lása és a nemzetiségi kérdés Bud.pest 1912 pg. 374. „Ha a magyar nyelv volna általános nyelve Magyarországnak és Erdélynek a közügyek intéze-seben hasznát lehetne venni. De talán a lakosságnak legcsekélyebb része beszéli a magyart, leginkáb a német, az oláh és az ilir nyelvek vannak elterjedve“.

După datele lexiconului oficial al localităților din Ungaria dela 1773, comunele erau repartizate în modul următor în județele de mai jos: ¹⁾

Jud. Maramureș erau 50 localități românești și numai 5 maghiare.

Jud. Bihor erau 338 localități românești și numai 143 maghiare.

Jud. Arad erau 168 localități românești și numai 11 maghiare.

Jud. Cenad erau 5 localități românești și numai 4 maghiare.

Elementul românesc după datele șematismului diecezei de Munkács dela 1822, formează majoritatea populației în județul Sătmarului unde erau: 138 comunități religioase locuite numai de Români, 82 locuitori de Ruteni, iar restul de 74 era împărțit astfel: în 10 localități Români erau amestecați cu Rutenii, în 31 localități Români erau amestecați cu Ungurii și în 33 Români erau amestecați cu Ungurii și Ruteni.

Satele din partea răsăriteană a județului Hajdu, și cea sudică a județului Szabolcs, erau la această dată aproape toate românești, cu limba liturgică românească până și în Debreczen, care a maghiarizat mai târziu pe toți Români risipiți prin orașele haiducești. Următoarele parohii — după datele șematismului diecezei gr. cat. de Oradea-Mare dela 1822 — foloseau limba românească la serviciul divin și în vorbirea zilnică: Parohia Bedó cu prediumu-ul Kis Zemlin parohia Szent-András cu filiile Szent Iános, Uj Palota, prediumurile Iklod, Mind-Szent, Mitske și O. Palota, parohia Makó cu filiile Földeák, Nagylak, Álmosd, Bagamér, Hosszupáli, Derecske, Kis-Pirts, M. Páli, Nádudvar Peterd, Szoboszló, Sáránd, Tetétlen, parohia Kakad, parohia Nagy-Létha, pro parte Valachorum, parohia Potsai cu filiile: Esztár, Henczida, Nagy-Marya, Pelbarthida, parohia Vetés, parohia Acsád cu filiile Sámson, Martonfalva și Kutya-Bagos, toate aflătoare azi peste frontieră în Ungaria ²⁾.

Șematismul diecezei de Munkács dela 1822 dă următoarea situație a localităților de mai jos, rămase și ele în Un-

¹⁾ Lapedatu A. Miscelaneae. București 1925 pg. 60.

²⁾ Schematismus venerabilis, cleri dioecesis Magno Varadiensis graeci ritus catholicorum pro anno 1822.

ria de astăzi: Parohia Bőköny cu filiile Téglás, Hatház și Sámson aveau limba liturgică ungurească română și ruteană, parohia Fehér-Tó cu filiile Császár-Szállás, Szegegyháza, Both și Mitske limba liturgică și de vorbire românească, ungurească și ruteană, parohia Nagy-Kálló cu filia Kis-Kálló limba de vorbire și liturgică ungurească, românească și ruteană, parohia Napkor cu filiile Petzkes și Nyershegy limba de vorbire românească, ruteană și ungurească, parohia Biri cu filiile Balkány și Pekerd limba de vorbire și liturgică românească și ungurească, parohia Gelse cu filiile Szakoly, Mihálydy și Szalmónd limba de vorbire și liturgică ungurească ruteană și română ¹⁾.

Toate aceste localități până la 1910 au fost complet desnaționalizate, elementul românesc și rutean fiind trecut în rândul așanumiților Unguri gr. catolici. Șematismul diecezei gr. cat. române de Oradea-Mare dela 1834 arată în plus față de celea de mai înainte, alte noi localități cu populație românească, rămase azi peste frontieră în Ungaria și maghiarizate cu totul ²⁾.

Desnaționalizarea elementului românesc prin biserică făcută în regiunile de câmpie dela apusul țării se poate vedea în deosebi din compararea rubricii naționalități, cu cea a confesiunilor, cuprinse în recensământul dela 1910 pentru următoarele județe ³⁾.

	Județul	Români	gr. cat.	gr. ortodocsi	Populația de rit grecesc maghiarizată
1	Bihar regiunea de ses	4848	3598	6702	5452
2	Békés	6125	748	8374	2997
3	Iász N. K. Szolnok	206	495	344	633
4	Csongrád	773	857	2828	2912
5	Csanád	14046	4438	16851	7243
	Total	25998	10136	35099	19237

¹⁾ Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Muncaciensis pro anno Domini 1822

²⁾ Schematismus venerabilis cleri dioecensis Magno Varadiensis graeci ritus catholicorum pro anno 1834

³⁾ Györgyffy I. Dél-Bihar népesedési és nemzetiségi viszonyai negyedfélszáz év óta. Földr. közl. an. 1915. pg. 291.

Românii din câteva județe de peste frontieră au dus ani întregi o luptă îndârjită pentru ași apăra limba și legea strămoșască. Populația românească din Macău multă vreme n'a participat la serviciile religioase oficiate în biserică, în care Rutenii au introdus cu forța limba maghiară contra voinței episcopului Szilágyi ¹⁾.

În Hajdu-Dorog în întâia jumătate a veacului XIX se foloseau în biserică cărți românești, iar în o strană se cânta românește ²⁾.

Pentru acești Români desnaționalizați s'a înființat episcopia maghiară gr. cat. de Hajdu-Dorog, cu intenția ascunsă să continue prin ajutorul ei opera de magharizare peste toată fășia de câmpie dintre Tisa, Someș și Crisul-Negru. Oficialității ungurești i-a reușit prin alcătuirea de date statistice falsificate și prin memorii tendențioase, să înșele buna credință a Papei Piu X și a unei însemnate părți din sfetnicii săi silindu-i să-și dea consimțământul la înființarea ei. Mai târziu când adevărul a ieșit la iveală însuși pontificele a declarat că a fost tras pe sfoară de către reprezentanții Ungariei, cari solicitau cu atâta insistență înființarea episcopiei de Hajdu-Dorog ³⁾.

(Va urma).

Șt. Manciulea

---

¹⁾ Unirea an. 1900 Nr. 19.

²⁾ Unirea an. 1900 Nr. 23.

³⁾ Dr. I. Radu: Istoria diecezei unite a Orăzii-Mari. Oradea 1930 pg. 185.

Centenarul nașterii lui Giosué Carducci
(1835—1907)

Comuna rustică

Ori că 'ntre fagi și brazi, sihastra umbră
Pe câmpuri de smarald se 'ntipărește
In soarele din zori curat și sprinten, —
Ori că întunecă nemișcătoare
In spartul zilei vilele răslețe
Dinspre biserica sau cimitirul

Tăcut, — o, nuci din Carnia ¹⁾, adio!
Visând, prin crengi îmi rătăcește gândul
La umbrele din vremea ce a fost.
Nu 'nfricoșări de morți sau vreo 'ntrunire
De draci stângaci cu stranii vrăjitoare ²⁾,
Ci a comunei rustice virtute,

In verdele nestrăveziu, la adunare,
Pe vremea păstoritului, o văd
In zi de sărbătoare, după slujbă.
Punându-și mâinile pe sfânta cruce
Și pe pistol, un consul cuvântează ³⁾
— Impart cu voi, vedeți, acea pădure

¹⁾ Carnia este partea nordică a Veneției Iulia: Alpii Carnici sau Iulieni din cari izvorăsc Taghiamento și Isonzo, — alcătuiesc hotarul natural dintre Austria și platoul italian Carso.

²⁾ Carducci, din spirit de frondă împotriva romanticilor, amintește aici că nu va descrie, ca poeții nordici, fantazii îngrozitoare și misterioase, cu fantome, cu diavoli și vrăjitoare.

³⁾ Numele de *consul*, pentru capul Comunei, este ales de poet ca să dea instituției cât mai multă culoare romană, în opoziție cu incultura barbarilor.

De brazi și pini, ce pare neagră 'n zare.
 Și-aveți să pasteți turma ce mugește
 Sau behăiește, pe acele piscuri.
 Iar voi ⁴⁾, când slavii năvălesc sau hunii,
 O, fiilor, vă dau și lănci și spade,
 Și pentru libertate veți muri.

Umplea un freamăt de mândrie piepturile,
 Iar capetele se 'nălțau; pe frunțile
 Aleșilor, lovea mărețul soare.
 Femeile, plângând pe sub marama,
 Rugau pe Maica Precista din ceruri ⁵⁾.
 Iar consulul urma, cu mâna 'ntinsă:

În numele lui Crist și al Mariei,
 Așa vă poruncesc și vreau să fie.
 — Așa! — striga cu mâna 'n sus poporul.
 Și juncile roșcate din livadă
 Vedeau trecând senatu-acela mic ⁶⁾,
 Pe când sclipea în codri miezul zilei.

(Il Comune rustico din vol. Rime nuove)

Tălmăcire și adnotare de:

Pimen Constantinescu

⁴⁾ Poetul se adresează aceloră dintre munteni cari sunt *aleși*, adică destinați pentru apărarea Comunei.

⁵⁾ Femeile izbucneau în plâns numai când se gândeau la grozăvia unei năvăliri de huni, de slavi, de unguri...

⁶⁾ Micul consiliu al Comunei este numit *senat* tot spre a sugera perpetuarea latinității instituțiilor, prin aceste meleaguri răsăritene: comuna, consulatul, senatul.

CRONICI

Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II“

Problema cărții este una din cele mai greu de rezolvat mai ales la noi, țară cu nu prea vechi tradiții cărțurărești. Ne gândim nu numai la cartea literară ci și la cea științifică. Și dacă cea dintâi există și se tipărește, așa cum se tipărește, apoi cea de a doua este aproape inexistentă.

Și-au adus acuzații reciproce — de multe ori întemeiate — publicul cititor, scriitorii și editorii.

„Nu avem un public cititor stabil și numeros, deci vom pieri de foame. Muncim și nu ne răsplătește nimeni! Suntem o țară incultă și ingrată!“ — exclamă scriitorii.

„Aceștia sunt scriitori? Inculți și lipsiți de talent, speculatori ai naivității și banului nostru, nu vă veți mai putea bate joc de noi! Vom ceti din literaturile streine, nu ne vom mai pierde timpul cu îngăimările voastre, sau nu vom mai citi nimic“ — se enervează aproape zilnic cititorul.

„Ăsta-i public? Ăștia-s scriitori? De aceea investesc capital de milioane, de aceea alerg și mă zbat, plătesc bine pe cronicarii hămesiți să-mi facă reclamă, ca apoi să-și bată toată lumea joc de munca mea, de avutul meu? Am să vă arăt eu vouă scriitori ticăloși, am să te păcălesc eu public indolent și nerecunoscător“ — murmură, în cadența agitată a pașilor, editorul.

Fiecare are și nu are dreptate în felul lui de judecată. Are dreptate cititorul când cere o carte bună și ieftină, are dreptate scriitorul când cere să i se răsplătească munca, are dreptate editorul când nu vrea să-și

irosească banii în zadar. Nu au dreptate însă când sunt exagerați în pretenții: scriitorii sau, mai bine zis, pretinșii scriitori cari și-ar dori vieață princiară după câteva zeci de pagini scrise rău și editorii cari ar dori ca într'un an, doi, să-și însutească banii investiți în tipărituri, de multe ori proaste și exagerat de scumpe.

Căutând fiecare să-și micșoreze pretențiile, lucrurile vor putea lua o întorsătură favorabilă.

Avem astăzi un public cititor restrâns. Avem câțiva scriitori adevărați, cari nu vânează un câștig material imediat, avem și două-trei edituri care promovează și interesul culturii nu numai pe cel comercial. Dar nu e destul.

Trebue să intervină un corectiv al acestei stări de lucruri, ne trebue un plan de îndrumare și realizare bine pus la punct, pentru a putea ajunge la ceva folositor. O operă vastă, sistematic făcută, pentru îndrumarea publicului cititor, pentru ferirea lui de pervertirea sufletească pe care i-o infiltrează zilnic milioane de foi tipărite de oficine ce n'au nimic comun, cu sufletul acestui neam.

Evident, nu este o operă pe care ar putea-o realiza un singur om, un particular, oricât de bine intenționat. Și atunci, când s'a văzut că însuși cel ce are în mână călăuzirea destinului acestei țări, Regele nostru s'a sesizat, bucuria tuturor a fost mare. Sunt abia doi ani de când, din Augustele-I îndemnuri, s'a înființat o fundație pentru literatură și artă, cu scopul bine precizat de a contribui la propășirea și îndrumarea sănătoasă în această direcție.

Și-au spus, desigur, mulți sceptici: „Bine, dar am mai văzut noi acțiunea statului în opera culturală. Am mai avut noi „fericirea“ să vedem cărți tipărite din fonduri grase, și reviste scoase de oficialitate. Cine nu-și amintește de Editura Casei Școalelor? S'au tipărit acolo multe cărți și traduceri proaste. Bine că s'a gândit și Ministerul să nu mai cheltuiască banii pe care nu-i are, pentru inutilități de acestea! Așa va fi, — își ziceau scepticii, — și cu noua fundație. Se vor îmbulzi și acolo

mulți nechemați, se vor face tipărituri „după sprânceană“ și se va isprăvi toată chestia, lamentabil“.

Iată însă, că după abia doi ani de funcționare *faptele* vin să rupă cu un obicei înstăpânit la noi și amenințat să devie tradiție. Totul este să pui pe fiecare în locul unde poate să dea maximum de muncă și pricere pentru binele și propășirea țării.

Fericita alegere făcută în persoana dlui prof. Al. Rosetti, cărturar de rasă, fin intelectual și om de gust, ca director al „Fundației“, a fost de bun augur.

Vom schița, doar, ceea ce s'a realizat până acum: S'a conceput un plan vast de lucru: O bibliotecă, atât de folositoare, mai ales pentru tineret, „Energia“, menită să înlăture din mâna tinerilor toate acele romane fascicule, sau colecții de nu știu câți lei, ale unor venali editori, (Ig. Hertz, de ex.), prin opere de valoare literară și mai ales morală, să desvolte gustul de citit și să stimuleze energia tinerească, prin pilde strălucite, spre fapte mari și desinteresate. Nu putem prețui în deajuns cărți ca: M. Constantin-Meyer: *Cavelier de la Salle*; Alain Gerbault: *Singur Străbătând Atlanticul*; Colonel T. E. Lawrence: *Revolta în deșert*; Rene Bazin: *Pustnicul din Sahara*; R. P. Huc: *Descoperirea Tibetului*; Homer: *Odiseia*; M. Sadoveanu: *Ștefan cel Mare*, etc. Regretăm doar, din această serie, pe *Domnul Tudor*, pe care l-am fi dorit scris de altă pană decât aceea a sarbădului domn Carol Ardeleanu.

Biblioteca „orașe“ este abia la început. Totuși Mircea Damian ne-a făcut să revedem un *București*, interesant și plin de viață, de bucurii și necazuri. Reportaj fotografic sau de dedectiv, ne-a redat ceea ce lovește la prima vedere. Vom aștepta — și poate vreodată se va găsi cineva să-l scrie — și celalalt „București“ al trăirii și elaborării interioare, cel pe care nu-l vezi în fiecare clipă, dar îl simți tâșnind în realizări de mai lungă durată. Va spune cineva, că acest „București“ nu există?

Biblioteca „Enciclopedia“ s'a inaugurat cu o operă de absolută necesitate pentru pretențiile noastre de

neam civilizată: „Istoria Românilor“ de C. C. Giurescu. Eram, până acum, lipsiți de o operă de sinteză privind trecutul nostru. Opera lui Xenopol, Onciu și chiar a dlui Iorga, nu mai corespundeau stadiului actual al cunoștințelor noastre despre trecut. Polemica pătimășe ivită în urma apariției primului volum, oglindește o stare de plâns a moravurilor noastre culturale, dar e-puisarea primei ediții în mai puțin de 6 luni, dovedește că avem de-a face cu o operă bună și necesară. Volumele următoare vor confirma pe deplin aceste spuse.

Sperăm că, tot în cadrele acestei „biblioteci“, vom avea, într'un viitor apropiat și o *geografie* a României. Acum suntem nevoiți să ne mărginim la anostele și insuficientele manuale de școală — fie ale dlui S. Mehedinți, fie ale altora, lucru ce nu ne face prea mare cinste.

Dintre „Scriitorii români contemporani“ au fost publicați de „fundație“ Ioachim Botez: „*Insemnările unui belfer*“, C. Gane: *Trecute vieți de doamne și domnițe, II*, Adrian Maniu; *Focurile primăverii și flăcări de toamnă*; iar poeți: Demostene Botez, G. Bacovia, G. Gregorian, Adrian Maniu, G. Lesnea, V. Ciocâlțeu, M. Davidescu.

Utile și interesante eseurile și volumele de critică: P. Zarifopol: *Pentru arta literară*, N. Iorga: *Oameni cari au fost, I, II* G. Călinescu: *Opera lui Mihail Eminescu II și III*, Em. Ciomac: *Vieța și opera lui Richard Wagner*.

Tot aici trebuie menționată încurajarea tinerilor scriitori, prin tipărirea operelor premiate anual. În felul acesta se consacră talente noi, care ar rămânea multă vreme necunoscute din lipsa unui editor.

Astfel anul trecut și anul acesta au fost consacrați „oficial“ dnii Vladimir Cavarnali cu volumul: *Poesii*, Eugen Jebeleanu: *Inimi sub săbii* (poeme), Horia Stamat: *Memnon* (versuri), tânărul — prea tânărul chiar — Ștefan Baci: *Poemele poetului tânăr*, Virgil Gheorghiu: *Marea vânătoare*, Sim. Stolnicul: *Pod eleat*, și doi gânditori ai tinerei generații: Emil Cioran: *Pe culmile dispărării* și C. Noica: *Mathesis*.

O atenție deosebită se dă și traducerilor din „scriitorii streini moderni și contemporani“. Din literatura

maghiară avem tradusă capodopera lui E. Madách: *Tragedia omului*, din italiană L. Pirandello: *Răposatul Matei Pascal*, din polonă M. Choromanski: *Gelozie și medicină* și din engleză: R. L. Stevenson: *Comoara din insulă*.

Filosofia românească se poate mândri cu opera lui D. D. Roșca: *Existența tragică* și, mai ales, cu *Estetica* dlui T. Vianu.

Să mai adăugăm la toate acestea: „bibliotecile“: informativă, artistică și documentară, în care au apărut câte 1 sau 2 volume; traducerea, în lucru încă, a *Bibliei*; „*Revista Fundațiilor Regale*“ — astăzi cea mai mare revistă românească — și să ne declarăm satisfăcuți cu aceste realizări, într'un timp așa de scurt.

Trebue să subliniem și condițiile tehnice ireproșabile în care au apărut aceste cărți.

„*Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II“*“, nu urmărește, desigur, realizarea de câștig material, așa că prețul publicațiilor este destul de scăzut față de al altor edituri. Și tendința trebue să fie pentru ieftinirea cărții, fiindcă numai așa se va putea ajunge la răspândirea ei în pături cât mai largi, numai așa va putea fi accesibilă unei întregi categorii de salariați cu lefuri reduse la limită.

Inceputurile sunt grele, dar odată fericit efectuate se poate merge cu încredere deplină înainte.

Am avea, la acest vast program pe cale de realizare, o propunere: Să se înceapă, sub auspiciile „*Fundației*“, o *biblioteca școlară*. S'au făcut până acum atâtea încercări la noi, dar fără prea multe rezultate satisfăcătoare. O bibliotecă pentru copilul de școală de azi — intelectualul și cititorul de mâine — este absolut necesară, mai ales că, ceea ce începe să se realizeze acum în domeniul cultural, își va da roadele depline numai în viitor și, deci, generația ce se ridică, trebue ferită și scoasă, din haosul și desorientarea literară și culturală de azi printr'o îndrumare serioasă.

Și încă ceva: nu ar fi bine ca, în „*Rev. Fundațiilor Regale*“, sau separat, să se publice un *buletin bibliogra-*

fic, atât de necesar unui intelectual ce se vrea în curent cu tot ce se tipărește mai de samă în țară? În situația de acum afli de apariția unei cărți, mai ales în provincie, după un an sau nu afli nici odată, dacă nu i se face o reclamă mai mult sau mai puțin tendențioasă și sgomotoasă.

V. Stoica

Radu Petre: Alte înfăptuiri în spiritul școlii active*)

A vorbi azi despre principiile și teoria școlii active, nimic nu s'ar mai putea spune, fără a repeta pe alții sau a cădea în banalitate. Nu tot la fel se prezintă problema, transpusă fiind pe terenul practicei. Din potrivă, în practica școlii active, orice adaus aduce o notă de înviorare, o notă nouă și plină de interes. Orice realizare practică constituie o bucurie, fiindcă, deși foarte veche în domeniul teoretic, în practică școala activă se află abia la începutul ei.

Până în a treia decadă a secolului nostru nici nu se cunoșteau ceva înfăptuiri practice în școala activă. Primele semnalări fiind date de cei doi pedagogi cu reputație universală: Adolphe Ferrière și Dr. Decroly, cari au fost urmați și continuați de câțiva adoratori aproape în fiecare țară civilizată.

Ca idee, școala activă, a fost adaptată și la noi de o serie de dascăli dintre cei mai reprezentativi: G. G. Antonescu, S. Mehedinți, Ion Nisipeanu, I. C. Petrescu, Gr. Tăbăcaru, etc. În practică însă, s'au găsit mai puțini acei cari s'o aplice și mai ales cari să arate și altora înfăptuirile lor în școală după metoda activă.

Cel care s'a ocupat mai intens despre efectele practice ale școlii active la noi în țară, este dinstinsul profesor dela Școala normală din Măgurele — Ilfov, d. Radu Petre, care a lansat dăscălimii ca ofrandă la începutul acestui an școlar, o nouă lucrare pedagogică:

*) Din publicațiile Instit. pedag. român -- Artistica, Pitești, 1935.

„Alte înfăptuiri în spiritul școlii active“. Această lucrare a Dlui Radu Petre vine să completeze observațiile sale asupra școlii active, consemnate în prima sa lucrare din acest domeniu (Experimentări și realizări în spiritul școlii active).

Dacă în prima sa lucrare, d. R. P., a prezentat câteva sugestii utile pentru înviorarea istoriei, geografiei, matematicilor, etc., în lucrarea de acum se referă exclusiv la câteva înfăptuiri practice dela școlile noastre de experimentare și de aplicație.

*

Până în zilele noastre — pretutindenea — teoria a mers totdeauna înaintea practicei, și între ele era o mare discrepanță. Se credea, chiar, că antinomia ce există între teorie și practică nu se va concilia nici odată. Dl Radu Petre, ne dovedește în lucrarea recentă, că practica poate fi și chiar „trebuie pusă în concordanță cu știința. Acesta este un postulat de care trebuie să țină seamă orice doritor de înnoiri în domeniul vieții școlare“ (p. 4.)

Schimbarea programelor și regulamentelor școlare din ultimii ani, ne dovedeau desacordul dintre teorie (programa) și cei încredințați cu aplicarea ei. Părinții și dascălii au „observat„ *inadequarea* acestor programe, deși, principial au fost admirabil întocmite și elogiare — programa învățământului primar din 1924 — chiar în Germania, țara pedagogiei. Cauza se datorește, doar, asperităților dintre teoretician și practician. Școala activă rezolvă și acest neajuns într'un mod fericit.

În fața noului învățător, *programa oficială* nu mai apare ca o materie streină impusă; lui îi apar în față trei programe distincte: *una de cunoștințe, una tehnică și alta de interese*. Prima este cea oficială — indicând materia; a doua, dă viață celei dintâi, învățându-l pe copil cum trebuie să execute mai ușor anumite lucruri și socoteli din viața zilnică. Iar programa de interese, privește *structura internă* a vieții sufletești a elevului. Această programă, cere însă educatorului, ca într'adevăr să fie un artist; să-l deprindă pe elev să ia parte

în mod serios la problemele în cari se angajază (de lucrător, vânzător, etc.) Să imprime — la deșteptarea interesului — *noutatea lămurită*, care dă viață cunoștințelor.

Unele obiecte de învățământ, în special *intuiția* și *compunerea*, se făceau până acum într'un mod anost și mai mult din obligație. În noua școală, acestor obiecte li s'au adus cele mai însemnate îmbunătățiri. Pentru înviorarea intuiției (la clasele I și II primară), la multe școli s'a renunțat la manualele didactice, cari nimiceau interesul copiilor. La unele școli de experimentări, manualul a fos eliminat chiar și la clasele cursului complementar, (sp. ex. școala de experiență din Blaj), unde copiii „studiază natura în natură, iar ce nu pot pricepe din studiul lucrurilor — istoric — se caută în cărți. Obiectele intuite, se desenează, decupează, modelează, se însoțesc de observații, iar la urmă copiii își întocmesc un manual al lor.

Compunerile, deși au primit un caracter mai real, după metoda Coussinet — descrieri imaginare, narrative, etc. — precum ne-a etalat Dl R. P. în „Experimentări și realizări în spiritul școalei active“, astăzi li se mai aduc unele întregiri. Ele tind și la dezvoltarea spiritului critic și narativ al copilului.

Pentru a stimula copilul la o muncă personală plăcută, s'au întocmit așa zisele *calendare școlare* și *ș calendarele florilor*. În calendarul școlar, copiii (de serviciu zilnic câte 2) își notează pe lângă datele calendaristice, și evenimentele mai însemnate petrecute în ziua aceea: cursul timpului, felul vremii, activitatea lor personală, etc. Lucrurile observate în decursul zilei — și de o mai rară apariție —, se desenează sub notele filei de calendar.

În calendarul florilor, copiii desenează florile văzute în ordinea apariției lor, se decupează, se cos, etc. și se însoțesc de observații intuitive. Acest calendar este o admirabilă carte de intuiție.

Intocmirea calendarelor școlare și a florilor, constituie un potrivit prilej pentru o activitate plăcută și încadrare la munca colectivă — comunități de muncă.

Adevăratele comunități de muncă, însă, nu se pot realiza nicăeri mai bine decât la cultivarea unui teren. Aici contribuie toată clasa la înfăptuirea unui lucru începând cu săpatul și până la vânzarea produselor rezultate din munca depusă. Oficialitatea noastră a fost sesizată de acest adevăr și a dispus prin articol de lege, înființarea unei *grădini școlare*, pe lângă toate școlile primare și normale din țară.

Grădina școlară constituie un laborator de verificare a aptitudinilor elevului. Pe lângă terenul de deprinderi economice, grădina școlară mai oferă un însemnat prilej de afirmare fizică și spirituală. În ea își manifestă copilul tot zelul de activism, abilitate manuală și tot în ea — în natură — își face idee despre măreția și bunătatea lui Dumnezeu. Pentru aceea școala activă a reluat cu drag în programul său, cultura grădinilor școlare. La unele școli — Pitești, Măgurele — Ilfov — copiii se adună zilnic în mijlocul grădinii și fac rugăciunea aducând mărire Creatorului, apoi trec la lecțiile celelalte.

„Cu capetele descoperite, cu fața spre răsărit, elevii și elevele școalei noastre, înfrățiți cu întreaga natură, cântă în fiecare dimineață *slavă Domnului!*“

„*Niciodată par'că nu m'am simțit mai apropiat de sufletele acestor copii și de Divinitate de cât în momentul, când glasurile lor preamăreau în mijlocul naturii atotputernicia lui Dumnezeu și cereau să le dea sănătate și sprîjin în munca școlară, ce vor începe în orele de dimineață*“.
(c. f. Radu Petre: *Alte înfăptuiri în spiritul școalei active*, p. 59).

*

Intocmirea programelor școalei active, noua orientare în predarea intuiției, calendarele școlare și calendarele florilor, precum și aspectul educativ al grădinilor școlare, sunt numai o parte din realizările școalei noi;

dar sunt bunuri câştigate, a căror semnificație nimeni nu o va contesta. Școala activă se află spre cucerirea obiectivului final. Și izbânda deplină, nu va fi prea îndepărtată. Până atunci, toți cari ne interesăm de educația și progresul acestui neam, nu putem să ne exprimăm decât admirația și dragostea noastră față de cei cari au sacrificat timp și bani, suflet și trup, pentru prosperarea școlii noastre și a viitorului. Și în mod vădit, d. Radu Petre ocupă între aceștia locul de frunte.

Tenea Aștilean

CĂRȚI ȘI REVISTE

A. Hoppe: *Lourdes în strălucirea minunilor sale*, traducere revăzută de I. B. Iași, Presa bună, în 8° pag. 191, Prețul 25 Lei.

Ce e Lourdes? Un orașel aproape necunoscut înainte de 1858. La această dată, Preacurata Vergură Maria, *Neprihănită Zămislire*, apăru unei fetițe sărace și naive, Bernadetei Soubirous, spunându-i să se roage, să facă penitență și să invite pe credincioși spre a-i urma exemplul. În schimb Preacurata Vergură Maria promite că va răspunde cu multe și mari binefaceri acelora cari vor răspunde apelului ei. Și din acel timp, Lourdes a devenit în ciuda tuturor dușmanilor supranaturalului, unul dintre cele mai de seamă sanctuare ale catolicismului. Sute de mii de pelerini de pe întreg rotagolul pământului merg în fiecare an la Lourdes. *Acolo se vindecă subit, deplin și definitiv bolnavi pe care medicina i-a declarat de incurabili*, se convertesc o mulțime de păcătoși și de necredincioși.

La Lourdes se săvârșesc minuni așa cum se săvârșeau pe timpul când umbla Mântuitorul Isus prin Galilea. La Lourdes se săvârșesc minuni, dar nu în ascuns, ci la vedere, la lumină. Vindecările sunt examinate foarte amănunțit și cu multă grijă la biroul de constatări (din care poate face parte orice medic, indiferent de naționalitate sau religie, pe baza unui carnet de identitate). Biroul respinge vindecările cari ar putea fi atribuite influențelor nervoase și reține numai vindecările leziunilor grave, profunde și *organice* pe cari biroul le judecase și declarase de incurabile. Așa biroul a reținut, între altele multe, vindecarea dlui *Gargam*, greu rănit într-o ciocnire de trenuri și care după știința medicală trebuia să-și dea sfârșitul în restimp de câteva zile, dar care dus fiind la Lourdes, și-a recăpătat în mod subit, deplin și statornic sănătatea în momentul când preotul l-a binecuvântat cu preasfânta Eucharistie. Așa a reținut biroul vindecarea Dșoarei *Magdalena Nouxel* din Cherbourg (întâmplată la 21 August 1922 în timpul procesiunii cu preasf. Sacrament), care suferea de tuberculoză bipulmonară purulentă, de inflamație renală și a căilor urinare.

vindecarea Dșoarei *Iosefina Michel* din *St. Sarvournin*, de găunoșarea tuberculoasă a oaselor din șira spinării, și altele multe.

Cinicul Zola și împreună cu el mulți liberconugetători atribuiau vindecările miraculoase dela Lourdes așa numitului »souffle guerisseur des foules« (sufiul vindecător al mulțimilor) Dar ce e acest »souffle«? Nimic, căci de ar însemna ceva, primii cari s'ar folosi de el ar fi tocmai liberconugetătorii.

Unii dușmani ai supranaturalului atribue vindecările dela Lourdes sugestiei. Sugestia, poate înbunățăți unele boli de natură nervoasă, dar ea nu poate vindeca cancer, tuberculoza de oase, ruptura de oase. Pe urmă cum face de se vindecă copii inconștienți, surdo-muți, orbi?!

Alții atribue aceste vindecări apei care vindecă ca și alte ape termale. Dar nici această explicație nu plătește nimic, căci atunci cum se explică vindecările bolnavilor cari nici nu ating apa, ci se vindecă în momentul când li binecuvântă preotul cu preasf. Eucharistie?! În plus: apa dela grota din Lourdes a fost nu odată supusă analizei dela Facultățile din Paris, Toulonse și Montpellier, cari totdeauna au recunoscut că aceea apă este apă ordinară, apă de beut. Alții au mers mai departe și au atribuit vindecările dela Lourdes »puterilor necunoscute ale naturii«, — cuvinte ce sună gol de tot, căci dacă e vorba de puteri necunoscute, cum de se știe că sunt de ale naturii?! — În fine alții în ura lor desnădăjduită spun numai atăta: *Ignoramus et ignorabimus!*

Forța misterioasă care operează la Lourdes miile de minuni, este Dumnezeu, Stăpânul naturii și al legilor zidite de Dânsul în ea, care poate suspenda aceste legi sau grăbi efectele lor.

Cei ce vreau să cănoască mai deaproape admirabilul sanctuar dela Lourdes să nu pregete a ceti cartea editată de Presa Bună din Iași, care se prezintă într'o românească plăcută, pe hârtie bună și clișee alese. Cartea este foarte actuală la noi, întrucât s'au aflat unii răutăcioși și ignoranți cari au avut eșiri necuvincioase și pline de ură la adresa Lourdesului, asemănând acest sfânt sanctuar cu întâmpările dela Maglavit. E o carte care n'ar trebui să lipsească de pe masa nici unui preot și intelectual creștin. Ba ar trebui răspândită cât mai mult și printre sătenii mai cu carte.

I. Vultur

Dămian Stănoiu: *Pensionarii (roman) ed Nationala-Ciornei 1935.* Mărturisesc sincer, călugărul — adică fostul călugăr — dela mănăstirea Căldărușani începe să decepționeze cititorii pe cari și i-a recrutat prin calitățile multiple ale scrisului său, din primul volum de nuvele și din întâiul roman. Oricât de indulgent ai fi, oricât de largă îngăduință te-ar stăpâni, imposibil să nu regreți, nu pierderea acestui scriitor — dealtfel proaspăt ivit — ci, neglijența, ca să nu-i zic imbecilitatea, inconștientă cu care își scrie cărțile. Decadența a început înainte de a se fixa definitiv pe retina sufletului cititorului impresiile din *Călugări și ispite* și *Necazurile Părintelui Ghedeon*. Nu va uita niciodată dl Damian Stănoiu cuvântul *criticiei* asupra celei dintâi cărți în care abordează mediul sau lumea laică. *Demonul lui Codin* i-a adus atăta hu'ă și i-a făcut atăta inimă rea, încât, dl Stănoiu spusese într'un interviu că nu mai publică

nici un roman timp de trei (3) ani, pentruca după patru luni să-și calce cuvântul. Și după acest roman D. Stănoiu, împins de pofa *arginiilor*, a scris, a scris zi și noapte — chiar și cu picioarele. A dat în loc de *artă*, tuturor editorilor *maculatură*. Această surescență, a dus, natural, la depreciere. Cine vrea să câștige în întindere, pierde în adâncime. D. Stănoiu nu se supune nici uneia, sau se supune amândorora, din aceste legi. *Alegere de stareță* — socotit drept cel mai bun roman din câte a scris d-sa, întărește ultima afirmație. Da, dar dela această carte, dl Stănoiu a scris atâtea cărți slabe! *Pensionarii*, cea mai nouă carte a d-sale, vine, deși la început de sezon, să le mărească rândul. N'am citit în viața mea decât o singură carte mai slabă ca aceasta, „*El și Ea*“ de un învățător de pe câmpia Cujului. Dacă mi-ar sta în putere, pe dl D. Stănoiu l-aș trimite iar la mănăstire drept pedeapsă pentru superficialitatea și absența conștiinței d-sale de *scriitor*. Cei cari au citit „*Pensionarii*“, desigur o să spună că-i prea puțin. D-lui Stănoiu nu i-ar strica o pauză de 2-3 ani. Și-a epuizat toate mijloacele de investigație, a banalizat până la exces motivele și tehnica scrisului său. Umorul spontan prelins bogat în *Necazurile părintelui Ghedeon* și în *Alegere de stareță*, de astădată nu mai umple broșele atât de dese din șesul lat și pustiu al acțiunii acestui roman. Istrate Călinescu — personajul în jurul și pe spinarea căruia se razimă întreg edificiul, e un *pensionar* cu o existență mirifică — el însuși recunoaște că *n'a fost* nici ca »funcționar« *ceva*, dar cum va fi acum, după ce a ieșit la pensie? Fără nici un ideal, Istrate Călinescu își consumă viața între troțuar și gospodăria tihnită condusă de coana Zoe. Nimic deosebit între viața *pensionarului* Istrate Călinescu și a *funcționarului* de odinioară dela Domenii. Uneori, *se grăbește* doar, să se scoale la orele zece, fiindcă țigănușul cu gazetele a lansat vestea căderii guvernului, a cutărieri fio-roase crime, a nașterii unui monstru cu 3 capete, etc. Pentruca să fie în concordanță cu titlul — care e la plural — d. Stănoiu implică în acțiune — foarte incoherentă — pe un fost inspector la Ministerul Domniilor, Popenaru, col. Ion Marinescu și... coana Zoe, buna și fidelă soție a dlui Istrate Călinescu.. O conversație cu Popenaru asupra »pensiiilor«, ține aproape un sfert din carte. Întâlnirea cu colonelul pensionar Ion Marinescu, îl reduce la o tăcere lungă într'un stert (alt sfert) din roman, Călinescu nu face altceva decât îl aprobă »în toate« pe acest militar nesfârșit la vorbă, scurt la pas, suflet fudul și lăudăros. Restul, jumătate, reproduce banalități crase; despre nepoți, timpuri de altădată, iată subiecte pe care le discută Călinescu cu madam Zoe. Acesta e *pensionarul* și psihologia lui — pe care d. Stănoiu, s'a dovedit că n'o cunoaște. — Călinescu din »*Pensionarii*« e un om cinstit și suflet curat. Nu prezintă decât »ma-rele defect — satirizat cu plesne de biciu de D. Stănoiu — al deficienței debitului sexual, pentru care totu-și d-sa găsește câteva fine aluzii, încercând să repare impudicitățile și noroiul din *Fete și văduve* și *Camere mobile*. E singura calitate a acestei cărți. Altceva, nu știu ce aș mai putea remarca bun din ea. Unitatea interioară în care se desfășoară acțiunea romanului e desbinată și merge forțat, fără nici o gradăție psihologică și analiză. După d. Stănoiu, un pensionar e: »un individ în situație să spună și Cerului și Pământului, și lui Dumnezeu și Satanei și Regelui și Sergentului de stradă:

— N'am nevoie! Nu te cunosc! Nu vreau să stiu cine ești.. (pag. 20). Deși scrisul dlui Stănoiu are un valoros suport: umorul, *Pensionarii* — e o carte fadă, goală și fără situații comice. Merge pe o linie de confort îngrămădind pagină după pagină în care sbenghiue o serie de deficiențe artistice. Stilul i-a forma fondului; flasc și plin de inadvertențe. Acum un an, un tânăr scriitor bucureștean îmi spunea că d. Damian Stănoiu habar n'are de ortografia română, și că alții îi corectează manuscrisele. N'am vrut să cred Astăzi cred. Fiindcă numai un agramant poate scrie: *Fift-ar* casca a dracului (pag. 133) Pleonasm: »Tace și încasează felicitându-se singur, în gând. (pg. 186) »Mi s'au *strâns* mațele în stomacu-*mi* de atâtea legume« (131). Dacă aș vrea, aș mai scoate aci vr'o zece-douăsprezece »curiozități« sintactice și morfologice din *Pensionarii* dlui Stănoiu.

La sfârșitul croniciei noastre nu găsesc că e de prisos a ruga pe dl Ciornei în numele bunului simț, a nu înșela credința cititorilor de carte literară românească — puțini citiți ne-au mai rămas — cu băloasele pagini iscălite de apostatul și incultul Damian Stănoiu, romancierul dornic de gloria lui Rădulescu-Niger și Vasile Pop.

Nicolae Albu

C. Antoniade: *Trei figuri din Cinquecento* (Renașterea italiană) București 1935. Edit. Fundației p. lit. și artă »Regele Carol II«.

Dl. C. Antoniade a dăruit literelor românești două dense volume privind viața și opera lui Machiavelli. Personalitatea acestui atât de contestat sau adulat — după împrejurări — gânditor politic italian, apărea, pentru prima oară luminos și precis conturată, la noi. Dar Machiavelli este și un tipic reprezentant al Renașterii italiene, al acestei epoci de frământări spirituale, caracterizată prin apariția unor puternice individualități. Nici când, se pare, viața n'a fost mai intens trăită, mai plină de bucurii dar și de neazuri; mai bogată în opere trainice, în realizări neegale până azi, dar și plină de fără de legi, ca în timpul acela.

După ce, din amintirile volume ne-am familiarizat cu această viață, dl Antoniade, ne prezintă — și cu reușită deplină — alte trei personalități ale Renașterii italiene: *Pietro Aretino*, *Francesco Guicciardini* și *Benvvenuto Cellini*. Trei figuri distincte, individualități puternice, ilustrând fiecare — prin contrastul izbitor dintre ele — epoca în care au apărut.

Pietro Aretino (1492—1556), »flagelul principilor« cum îi plăcea să se numească singur, a dus o viață aproape neverosimilă dacă opera sa și documentele timpului nu ne-ar fi păstrat-o întocmai. Dacă nu ne-a lăsat o operă de durată, nu trebuie să o datorim lipsei talentului ci altei cauze, din nefericire actuală și azi: aservirea talentului intereselor personale. A vrut să ducă o viață liberă, independentă, plină de toate plăcerile și bucuriile, să se ridice deasupra principilor sau să fie cel puțin egalul lor. Și atunci, precum alții foloseau sabia, el a folosit condeiul, devenind un »condottier de litere«. Este explicabil că a reușit aproape totdeauna să aibă ceea ce a dorit.

Penelul lui Tiziano l-a immortalizat, într'un tablou devenit celebru, ca pe »un om în tărâia vârstei; somptuos îmbrăcat într'o haină de mătase

roșie închisă, pe faldurile căreia joacă luminile; pe vesta de sub haină strălucesc discret inelele cizelate ale unui splendid colan de aur; capul e mare și puternic, fruntea largă și înaltă puțin cam fugătoare; pleșuvia începătoare e ascunsă de șuvițe artistic întoarse; nasul gros și acvilin, cu nările scobite, ochiul pătrunzător, buzele cărnoase și lacome; o vastă barbă neagră în care încep să apară firele arginții. În totul o figură de om care gustă viața, care pândește desfătărilor: aproape o figură de „faun”. (p. 107).

Dacă acesta este portretul său fizic, nu ne putem mira de atitudinea pe care a avut-o față de lume. Aretino își făcuse tributari nu numai pe principii mărunți, dar și pe regii și potențații vremii, numai prin verva sa stilistică, prin cuvântul său. Este cel dintâi care și-a dat samă de puterea pe care o are cuvântul tipărit și multiplicat în mii de exemplare sub forma ziarului, de aceea a fost considerat — și pe bună dreptate — ca întăiul „gazetar modern”.

Metodele lui erau simple (ca și ale urmașilor săi de azi în ale gazetăriei): plătești bine — te laud; nu plătești — te bârlesc.

Intr-o scrisoare adresată unui curtean al regelui Francisc I ca și în altele, nu se sfiește să-și arate această pretenție: »Căci și eu sunt căpitan și miliția mea nu-și fură solda, nu răsvrătește noroadele, nu predă cetățile, ba încă, cu șirurile ei de călimări, cu adevărul zugrăvit pe drapele câștigă mai multă glorie principelui pe care-l servește decât îi dobândesc oamenii armați pământuri. Pe urmă pana mea plătește peșin atât în glorie cât și blam». Și în altă parte: »nu sunt obișnuiți să trăiesc din vise: »de aceea m'am apropiat de cine dăruiește fără să făgăduiască». (p. 97). Laudele, lingușirea sau amenințarea — după împrejurări — aveau efectul dorit de Aretino. Casa lui, în liberala cetate a Veneției — unde și-a petrecut mare parte din viață — era în veșnice desfătări și petreceri. Subsidiiile veneau din toate părțile și Aretino nici nu se gândea să le adune. Era un risipitor, nu un avar. Mulți au profitat de pe urma acestei slăbiciuni a lui, după cum el a știut să profite de slăbiciunile altora. Este, Aretino »un produs al timpului său și în toată echitatea trebuie judecat în mijlocul societății în care a apărut, cu criteriile atunci admise».

Dacă Aretino ar fi trăit în alte vremuri mai liniștite, desigur că ne-ar fi lăsat opere nepieritoare, dar așa avem numai un exemplu de viață trăită din plin.

Fire și personalitate cu totul opusă lui Aretino, *Francesco Guicciardini* (1483—1540), rămâne ca un spirit politic din cele mai agere, un gânditor emerit, dar nu un realizator în domeniul practic, deși a jucat un rol destul de mare în politica vremii, fie ca trimis extraordinar, fie ca administrator al domeniilor papale, fie ca principal conducător al Florenței. Guicciardini avea o fire ambițioasă, veșnic urmărind satisfacții de ordin personal, dar păstrându-și totdeauna demnitatea. Încredințat cu o misiune oarecare căuta s'o ducă la bun sfârșit chiar dacă lucra, de multe ori, contra convingerilor sale intime. Așa se și explică de a tîfel, evidentele contradicții dintre ceea ce a făcut fiind în viață și cristalizările gândirii personale rămase în opera sa. Guicciardini a rămas celebru nu prin ceea ce a realizat practic, ci prin ceea ce a gândit. Contemporan și chiar cola-

borator al lui Machiavelli, a putut cumula în decursul vieții experiențe bogate, redată cu multă măiestrie în opera sa. El n'a scris de dragul scrișului sau al afirmării în afară (opera i s'a publicat târziu după moarte) ci pentru potolirea neliniștei sale sufletești, pentru urmașii săi - pe cari i-ar fi vrut feriți de anumite greșeli și inconsecvențe. Și tocmai în această sinceritate sta importanța unor opere ca *Ricordi di famiglia*, *Ricordi politici e civili sau Istoria Italiei* care este »lucrarea cea mai importantă ce a ieșit dintr'o minte italiană«.

Tragismul vieții — contradicția între fapte și gânduri — l-a dus la o stoică resemnare în fața realităților vieții care nu se pot schimba. De aceea »acei oameni își conduc bine treburile în lumea aceasta care au pururea înaintea ochilor interesul propriu și-și măsoară faptele după acest țel«.

Explicabil acest *interes propriu* la un om care a trăit într'o epocă de decadentă, fără căldură și fără avânt cum a fost Cinquecentul italian.

Benvenuto Cellini (1500 — 1571), are câte ceva din amândoi contemporanii săi. Fire aventuroasă ca Aretino, dornic de realizări mari ca Guicciardini, îi întrece însă pe amândoi prin impulsivitatea temperamentului și prin voluptatea cu care a știut să-și trăiască vieța. Cellini, artist în adevăratul înțeles al cuvântului, este din acelaș mănunchiu de individualități ale Renașterii. Vieța lui este veșnic împletită în bucurii și necazuri, în realizări bogate și în fărădelegi. Fire impulsivă și sinceră, nu ezită — explicabil pentru concepția acelor vremi — să mănuiască alături de dalta sau penița măiastră, pumnalul, pentru înlăturarea adversarilor. Nici când nu se mulțumește și nu poate găsi mulțumire într'un singur loc, din cauza acestei firi rebele. E un vagabond în adevăratul înțeles al cuvântului. Il găsim când la Roma, când la Venetia, când la curtea regelui Franței, pentru ca, în sfârșit, să revină în Florența lui natală. Acolo, la Curtea ducelui Cosimo, se stinge hărțuit de veșnicele neînțelegeri cu cei ce-l înconjoară, de procese și supărări. Mare sculptor, ciselator de giuvaeruri sau monezi, muzicant de ocazie, Benvenuto Cellini s'a impus posterității mai mult prin autobiografia sa. Aceasta operă de maturitate — rămâne ca un veridic document al vremii trăite de Cellini și datorite ei multe fapte de neînțeles altfel ne apar cu totul naturale și explicabile.

Desigur că aceste însemnări fugare, nu pot reda — și nici nu intenționează — întreg suflul acestei cărți a dlui Antoniadu. Operă de biografie, de cercetare și disecare meticuloasă a faptelor, »Trei figuri din Cinquecento« poate fi citită de oricine se interesează de Renașterea italiană. Un stil simplu — fără a fi simplist —, lipsa notelor cu pretenții de savantlăc, ce îngreuiază, sufocă chiar multe opere de acest gen, o fac să fie și mai agreabilă cititorului.

V. Stoica

*

P. Murgeanu, Din cartea vieții (versuri).

Acest volum de versuri ne vine ca o scrisoare din apropiere, pe care n'o așteptam — dar care ne aduce câteva rânduri simțite. Poezia acestor locuri s'a prindit în strofe modeste de pastel, uneori bine legate:

*S'aude la stână
O doină și moare
In zare se 'ngână
O rază de soare.*

*Hoinarul meu cuget
Din mers s'a lăsat,
Și turmele 'n muget
Coboară spre sat.*

*Tăcerea se 'ntinde
Prin munți și prin văi
Și cerul și-aprinde
Luceferii săi.*

(Amurg)

D. Murgeanu n'a stăruit în cizelarea imaginii până la indentificarea cu peisagiul târnăvean; linia sentimentală ne denotă însă lipsa de artificii.

Oscilația între meditație și lirismul eruptiv, precum și scenele idilice cu pronunțata influință a lui Coșbuc, ne indică o ezitare în precizarea atitudinii. Efortul însă e apreciabil. Și dacă e absentă îndrăzneala inovatoare, se pleacă totuși din cea mai bună tradiție a noastră.

Radu Brateș

Henri Wagnon: *Concordats et Droit International*. Fondement, Elaboration, Valeur et Cessation du Droit Concordaire. Louvain 1935, în 8° mare, pag. XXVII+442.

Este o tesă de magisteriu lucrată foarte solid și susținută cu mare succes (în Iulie trecut) în fața juriului facultății de drept bisericesc dela Universitatea din Louvain.

Concordatele încheiate într'un număr așa de frumos sub pontificatul Preafericitului Părinte Pius XI, au fost ocazia multor publicații, dar această chestiune, — am putea zice, n'a fost decât fragmentar tratată. Păr. Wagnon și-a luat însărcinarea de a o trata integral sprijinindu-se pe cei mai de valoare teologi și canoniști: Punctele principale examinate sunt următoarele: determinarea precisă a naturii juridice a pactului concordatar, fixarea regulilor cari prezidează la elaborarea sa, întinderea efectelor sale în drept intern și feliurile de a înceta. Țin să amintesc că nu este nici o chestiune cu privire la pactul concordatar care să nu fie tratată aci, și încă cu multă precizie și claritate așa cum se cuvine într'ò teză de magisteriu.

Dușmanii concordatului nostru ar putea ceti cu mult folos această lucrare care se prezintă admirabil și din punct de vedere tehnic.

(I. V.)

Gând Românesc. În noianul de reviste ardelen locale, fiecare cu un rost mai mult sau mai puțin bine fixat și apreciat, »revista de cultură editată de »Astra«, *Gând Românesc*, dela Cluj, își conturează tot mai clar rolul de publicație centrală a Ardealului. »Localismul creator« strâmt,

exclusiv local pentru cele mai multe „din aceste periodice — ori în lipsă totală (Familia din Oradea) și mai puțin totală (Pagini literare dela Turda ș. a.) începe să-și lărgească, pentru *Când Românesc*, tot mai mult orizonturile, ridicându-se la provincialismul creator, care cât mai curând va trebui să-și ocupe, în detrimentul celui politic, locul de întâietate în manifestările spirituale ale Ardealului. Nr. 9 (an. III Sept. 1935) înseamnă un pas hotărîtor în această direcție; problemele tratate în cele 64 pagini sunt toate legate direct — nu exclusiv — ca ramurile de tulpină, cu spiritualitatea ardeleană, fie ca manifestări ale acesteia (versurile și proza), fie ca studii și însemnări asupra manifestărilor false ori adevărate ale aceleiaș spiritualități. În „*Glosă la goana antimetafizică*“ dl Eugeniu Speranția respinge energic, convingător și clar (cât de frumoase și plăcute sunt problemele filosofice scrise de cei în drept!) afirmațiile scientismului care, legat de materia supusă experienței, neagă metafizicii dreptul de existență ca disciplină a gândirii, și mai ales rezultatele ei utile pentru om și societate; și afirmă, susținut deplin de clădirea arhitectonică a articolului, că „împotriva acestei Metafizici, care nu se mărginește la detaliul exterior al fizicalismului, ci în care nevoia de adevăr își desvăluie adevărata sa natură, indentificându-se cu nevoia de viață spirituală, nu va putea niciodată să se ridice persiflările din partea celui ce se vrea și se simte „Om“. Incopierile dese ale gândirii filosofice, cu observații critice asupra actualității ridică eseeul dlui Speranția între cele cari fac vâlvă, (dar care nu fac spumă).

Esseul dlui Ion Covrig-Nonea (Note despre relația dintre artă și morală) „situând arta în postura de îndreptar educativ“, deși lipsit de unele precizii reclamate de integritate, pune totuși hotărît și distinct problema introducerii eticului în estetică, problemă care deși veche n'a fost soluționată până acum decât arbitrar și parțial.

Proză bună semnează dnii: I. Agârbiceanu, V. I. Popa și O. F. Popa; versuri reușite dnii: A. Cotruș, Radu Brateș, M. D. Ioanid, Gherghinescu Vania; iar cronici judicioase și edificatoare dnii: I. Chinezu. S. Bucur, O. Botoș și D. St. Petruțiu.

Fără exagerare, cred că acest nr. este pentru revista clujană un început de viață nouă: cu mai multă prospețune și varietate. Organ de publicitate al „Astrei“, deci cu existența asigurată (așa ar trebui!), *Gând Românesc* prin însuși scopul societății editoare, trebuie să cuprindă în redacția sa colaboratori din toate centrele culturale ardeleni, iar prin aceștia întreagă frământarea vieții trecute și prezente a Ardealului. Suflul cald de învioreare ce transpiră din acest nr. este promițător în acest sens.

N. Coimșa

Vatra Revistă învățătoarească, Năsăud.

De câte ori o văd îmi apare, nu știu de ce, imaginea de totdeauna a dascălului cu trenchoat iarna și, pe vreme bună, cu umbrelă. Poate pentru că revista aceasta e tot atât de puțină, de modestă și cuminte.

Învățătorii Năsăudului, dela supleant până la revizor, câțiva profesori înțelegători, uneori nume care n'au de-a face cu tagma dascălească,

au pus cu toții umărul pentru a-i da viață și a-i înlesni pătrunderea în cercuri cât mai largi.

Articole de pedagogie, studii de literatură, de știință, sociologice, amintiri, schițe, poezii, iată ce cuprinde revista. Cele mai multe lucruri au un caracter local. Câteva, și aici trebuie amintite cele ale profesorilor, au un caracter general și ar putea face față în ori care revistă mare de specialitate.

Ceeace lipsește revistei este o rubrică a cărții. Cred că învățătorimii dela sate împrăștiată printre coamele munților și prin vitregia împrejurărilor ruptă adesea dela sânul culturii odată cu ieșirea din școală, nimic nu i-ar face un mai mare serviciu ca o pagină, două din revistă, unde să fie recenzate cărțile bune. În afară de materia informativă care ar servi ca un fel de »vade mecum« învățătorilor care ar avea posibilitatea să-și procure unele cărți recomandate, ea ar umplea lipsa de informație culturală a celor care s'ar mulțumi cu aceasta. Așa revista apare izolată; parcă numai ea ar fi pe lumea asta și undeva într'altă planetă apare din când în când câte o carte de pedagogie.

Partea slabă a revistei o constituie literatura. Din literatura, poezia și din poezie, cea modernistă.

Pentru Dumnezeu, ce caută în revistă epigrame de felul acesta:
Domnișoarei X.

»Tot ce naște din pisică.
Cred că știi: șoareci mănâncă.
Frică-mi-e când tu vei naște,
Odrasla, ti-i trezi că-ți paște. (!)

P. D.

Societatea de mâine (Iunie—Septembrie).

Eram depinși a găsi întotdeauna în această revistă articole și studii serioase, iscălite de cei mai de seamă cărturari ai Ardealului. Nu știu dacă va supăra sau nu observația noastră, dar trebuie s'o spunem: *Societatea de mâine* de când s'a mutat dela Cluj la București, a slăbit simțitor. Cel puțin aceasta e impresia multora după ultimul număr al revistei. Dl Clopoțel, un remarcabil gazetar și muncit intelectual, împins de dorul de a intra cu revista în ritmul »actualității« și freământului spiritual, pe care-l imprimă »Capitala« revistelor »grele« câte apar în București, a uitat că *Viața Românească* s'a dus de răpă după ce și-a schimbat domiciliul. (Doamne ferește, să nu se repete cazul tocmai cu *Soc. de mâine!*) Răsfoim ultimul număr al revistei — mai anemic nu cred că se putea scoate — neputând menționa pentru valoarea lor, decât articolele: *Frescă rurală* de d. Ion Clopoțel și *Opera de artă ca expresie a unei individualități* de d. Alex. Tohăneanu. Probabil, vacanța fiind, gândurile directorului au plecat în »vacanță«. Să se gândească dl Clopoțel că are de apărat un mare prestigiu ce și l-a creiat revista, și prin revistă și dânsul, aci în Ardeal...

(n. a.)